

TARTU ÜLIKOOL
Sotsiaal- ja haridusteaduskond
Riigiteaduste instituut

Bakalaureusetöö

Heili Hein

**Autoritaarsete režiimide lagunemine araabia kevade eel:
Tuneesia ja Egiptuse võrdlus**

Juhendaja: Maili Vilson, MA

Tartu 2013

Olen koostanud töö iseseisvalt. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

Olen nõus oma töö avaldamisega Tartu Ülikooli digitaalarhiivis DSpace.

.....
Heili Hein

Sisukord

Sissejuhatus	4
1. Režiimi kokkuvarisemise teoreetiline käsitus	5
1.1. Majanduskriis	6
1.2. Poliitiline mobilisatsioon	7
1.3. Rahvusvaheline surve.....	9
1.4. Režiimi killustatus.....	10
1.5. Režiimi lagunemise dünaamika	12
2. Režiimide lagunemine Tuneesias ja Egiptuses	15
2.1. Majanduskriis	15
2.2. Poliitiline mobilisatsioon	16
2.2.1. Erinevate ühiskonnagruppide võõrandumine režiimist.....	16
2.2.2. Araabia kevadele eelnenud mobilisatsioonide ülevaade.....	19
2.3. Rahvusvaheline surve.....	22
2.4. Režiimi killustatus.....	23
2.4.1. Pseudodemokraatlikud institutsioonid	23
2.4.2. Killustatuse puudus	24
2.4.3. Sõjaväe roll.....	26
3. Tuneesia ja Egiptuse sündmused siirdeuuringute valguses	28
3.1. Majanduskriis	28
3.2. Poliitiline mobilisatsioon	29
3.3. Rahvusvaheline surve.....	30
3.4. Režiimi killustatus.....	31
3.5. Režiimi lagunemise dünaamika	32
Kokkuvõte	34
Kasutatud kirjandus.....	35
Summary	38

Sissejuhatus

Araabia kevad on revolutsiooniliste protestide laine, mis algas 2010. aasta detsembris Tuneesias ja levis seejärel teistesse piirkonna riikidesse. 14. jaanuaril lahkus presidenditoolilt Tuneesiat 23 aastat valitsenud Zine El Abidine Ben Ali (Schraeder ja Redissi 2011:5), 11. veebruaril tegi sama Egiptuse president Hosni Mubarak (Plattner 2011:6). Seni on võimust loobunud veel Liibüa ja Jeemeni diktaatorid ning rahutused teistes araabia kevadest haaratud riikides jätkuvad.

Araabia kevade alguskohta Tuneesiat peeti araabia diktatuuridest kõige stabiilsemaks (Pace ja Cavatorta 2012:126). Režiimi käsutuses oli tõhus politseiaparaat ning presidendi laiendatud pere mõju riigi majanduse üle oli tähelepanuväärne (Murphy 2011:299). Samuti kõigutamatu tundus olevat Mubaraki režiim. Egiptus arvati olevat näide uut sorti moodsast diktatuurist, mis suudab poliitilisi, majanduslikke ja sotsiaalseid jõude ohjeldada. (Masoud 2011:21) Ka pärast Ben Ali pagendust ennustati korduvalt, et Egiptuses sama ei juhtu (Ibid.:22).

Bakalaureusetöö eesmärk on võrrelda Ben Ali ja Mubaraki režiimide kokkuvarisemisi ning seejärel kõrvutada riike omakorda siirdekirjandusega. Kuivõrd sobivad siirdeuuringud, mis teoretiseerivad režiimide lagunemise kulgu enamjaolt 20. sajandi teises pooles demokratiseerunud riikide näidetel, seletama 21. sajandi araabia revolutsioone? Teoreetilise raamistikuna kasutan Graeme Gilli (2000) autoritaarsete režiimide lagunemise ülevaatlisku käsitlust. Gill osutab neljale tunnusele – majanduskriisile, poliitilisele mobilisatsioonile, rahvusvahelisele survele, režiimi killustatusele –, mis kokkuvarisemistele üldjuhul iseloomulikud on.

Töö ei ürita seletada siirde käiku, vaid seda, mis viis režiimide lagunemiseni. Seetõttu piirdub ajavahemik ühelt poolt araabia kevade algusega – vaid erandjuhul puudutan hilisemaid sündmuseid. Teiselt poolt jääb ajavahemik lahtiseks. See on kooskõlas Gilli (2000:35) seisukohaga, et režiimi kokkuvarisemise alguspunkti leidmine on võimatu – iga sündmuse juured on eelmises perioodis ning tähtis pole nende ajaline, vaid struktuuriline vahekord.

Bakalaureusetöö esimene peatükk refereerib Gilli režiimi lagunemise käsitlust. Teine peatükk annab ülevaate režiimide lagunemiseni viinud sündmustest ja arengutest Tuneesias ja Egiptuses ning võrdleb neid. Kolmas peatükk kõrvutab teooria tegelikkusega ning toob mõned järeldused. Kõigi peatükkide lõikes on töö üles ehitatud mainitud nelja tunnuse alusel.

1. Režiimi kokkuvarisemise teoreetiline käsitlus

Siirde- ehk demokratiseerumiste lainete¹ uuringud eristavad režiimimuutuse kulus kolme järku: režiimi kokkuvarisemist (ka: lagunemist) (*regime breakdown*), demokraatlikku siiret (*democratic transition*) ja demokraatia konsolideerumist (*democratic consolidation*). Need kolm etappi pole alati ajaliselt eraldiseisvad ning kattuvad üksteisega. Eraldusjoon on eriti hägus režiimi kokkuvarisemise ja demokraatliku siirde vahel – kindlat punkti, kus üks algab ja teine lõpeb, leida on võimatu. (Gill 2000:8) Probleemi saab vältida analüüsi osadeks jaotades, iga protsessi elemente ja käiku eraldi käsitledes (Ibid.:9).

Režiimi siire on ajavahemik kahe riigikorra vahel, demokraatliku siirde puhul periood autoritaarse režiimi ja demokraatliku riigikorra vahel (O'Donnell ja Schmitter 1991:6). Tüüpiline märk siirde alguse kohta on see, kui valitsev eliit hakkab iseenese kehtestatud reegleid muutma suunas, mis parandab inimeste ja gruppide õiguslikku olukorda – sellist õiguste laiendamist nimetatakse siirdekirjanduses liberaliseerimiseks (Ibid.:6-7). Kui liberaliseerimine on alanud, tõuseb jõupingutuste hind, mida on vaja teha, et takistada selle muutumist demokratiseerumiseks. Alates siit on mõttekam analüüsida protsessi siirde ning mitte režiimi lagunemise terminites. (Gill 2000:9)

Siirdele on omane, et kindlad poliitilised normid puuduvad: erinevad huvigrupid võistlevad omavahel ning püüavad poliitilise elu reegleid endale sobivaks painutada. (O'Donnell ja Schmitter:6) Kui piisav kokkulepe eeskirjade osas on saavutatud ning see omab ka normatiivset jõudu – poliitikas tegutsejad ootavad üksteiselt, et reeglitest kinni peetakse – on alanud demokraatia konsolideerumine (Ibid.:65). Taolist reeglite komplekti nimetavadki O'Donnell ja Schmitter (Ibid.:65) režiimiks.

Demokraatliku siirde viimase etapi kirjeldamiseks pakuvad Linz ja Stepan (1996:3) neljast tingimusest koosneva definitsiooni. Demokraatia on konsolideerunud, kui (1) on saavutatud piisav nõusolek selles osas, läbi milliste poliitiliste protsesside moodustatakse rahva poolt valitud valitsus, (2) valitsus tuleb võimule vabade, üldiste, ühetaoliste ja otseste valimiste tulemusena, (3) valitsusel on *de facto* jõud luua uusi seadusi ja (4) demokraatlikult loodud täidesaatev, seadusandlik ja kohtuvõim ei pea *de jure* teiste institutsioonidega võimu jagama.

---

¹ Samuel Huntingtoni (1991:12) üldtunnustatud käsitluses algas esimene demokratiseerumise laine 1820. aastatel, teine vahetult pärast Teist maailmasõda ja kolmas 1974. aastal.

Igale demokraatlikule siirdele peab aga eelnema endise režiimi kokkuvarisemine – siin on erandiks vaid juhud, kui autokraatlik režiim on asendatud demokraatlikuga välisriigi sõjalise sissetungi või kodusõja tulemusel (Gill 2000:8). Küsimuse üle, miks mittedemokraatlikud režiimid lagunevad, on siirdeuuringutes palju arutletud. Käsitletud on nii sise- kui välisriiklike faktoreid, lühi- ja pikaajalisi arenguid, eliidi- ja massitasandit (Pridham 2000:60). Schmitter (Pridham 2000:60-61 kaudu) eristab nelja režiimi lagunemise põhjustajana edu, läbikukkumist, allakäiku ja delegitimatsooni. O'Donnell ja Schmitter (1986:17-19) osutavad riigivälistest teguritest sõjalisele lüüasaamisele ja demokraatliku riigi sekkumisele, siseriiklikest teguritest ideoloogilisele survele ja majanduse allakäigule, kuid suurima tähtsuse omistavad nad režiimi karmikäeliste (*hardliners*) ja mõõdukate (*softliners*) liikmete vahelisele lõhele.

Gill (2000:34) pakub seniavaldatud kirjanduse põhjal neli tunnust, mis režiimi lagunemisele tavaliselt omased on: majanduskriis (*economic crisis*), poliitiline mobilisatsioon (*political mobilization*), rahvusvaheline surve (*international pressure*) ja režiimi killustatus (*regime disunity*). Kuna Gill (2000) püüab oma käsitluses hõlmata kõiki olulisi varasemalt toodud põhjendusi, on tema ülevaatliku analüüsi kasutamine käesoleva töö teoreetilise raamistikuna kõige otstarbekam.

1.1. Majanduskriis

Majanduskriise iseloomustavad majandustegevuse aeglustumine, kiire inflatsioon, kõrge tööpuudus ning erasektori kokkutõmbumine (Ibid.:10). Režiimimuutust esilekutsuvaid kriise võivad põhjustada nii sise- kui välisriiklikud protsessid. Sagedamini on põhjused riigisisised ja seotud sellega, kuidas režiim majandust korraldab, kusjuures kriitilise piirini jõuab olukord ebasoodsate rahvusvaheliste majandustingimuste tõttu. (Ibid.:10-11) Majanduskriis üksi pole piisav tingimus režiimi vahetumiseks, kuid selle kohalolu nii mitme autoritaarse riigikorra kokkuvarisemisel annab alust arvata, et see on siirde mõistmise tarvis väga oluline tegur (Ibid.:10).

Gill (Ibid.:11-12) toob välja viis põhjust, miks majanduskriis võib autoritaarse režiimi jaoks probleemseks osutada. (1) Lisaks režiimi pädevusele majandusküsimustes pannakse küsimärgi alla ka juhtkonna õigus valitseda laiemalt. Kui režiimi haare ühiskonna üle pole piisavalt tugev, võib elanike pahameel politiseeruda. (2) Majanduskriisi leevendamiseks peab režiim kavandama uue majanduspoliitilise tegevuskava keerulistes oludes ja lühikese perioodi jooksul. Sellise pingelise

otsustusprotsessi käigus ilmnevad erimeelsused soodustavad režiimisestest lõhede tekkimist. (3) Majandusraskused lõövad kiilu režiimi ja erasektori vahele. See on ohtlik, kuna autoritaarsed režiimid sõltuvad sageli just tulundussektori toetusest. (4) Mitmete diktatuuride legitiimsus põhineb režiimi suutlikkusel tagada oma elanike heaolu. Kui elukvaliteet langeb, väheneb ka režiimi legitiimsus. (5) Režiimi õiguspärasuse kadu tekitab kõhklusi režiimi eliidis endas. Debatti siseneb küsimus, kas režiim peaks jätkama või otsima hoopis viisi, kuidas valitsemise juurest valutult eemalduda.

Autoritaarsed režiimid püsivad sageli võimul teatud ühiskonnagruppide toetuse najal, mille lojaalsus režiimile põhineb režiimi suutlikkuses neile gruppidele hüvesid pakkuda. Majandusolude halvenemine seab kahtluse alla režiimi sotsiaalse toetusbaasi säilumise. Selline üheaegne majandusliku ja poliitilise väljakutse kombinatsioon toob suure tõenäosusega esile režiimisisesed lõhed ning erimeelsused. (Ibid.:13)

1.2. Poliitiline mobilisatsioon

Paljud autoritaarsed režiimid väldivad avaliku elu politiseerumist mittepoliitilise populaarse mobilisatsiooni abil. Režiim kaasab elanikud erinevatesse ühendustesse – ametiühingutesse, noorteorganisatsioonidesse, kultuuri- ja spordiseltsidesse –, mis on režiimi kontrolli all ja loomu poolest seda toetavad. (Ibid.:13, 37) Vahel toetatakse isegi poliitiliste parteide tegevust ning luuakse pseudoparlament (Ibid.:37). Iseseisvalt tekkinud, režiimist sõltumatud kooslused hävitatakse või nende tegevust piiratakse – eriti käib see organisatsioonide kohta, mis on poliitilise varjundiga (Ibid.:14). Vahel üritab režiim need ühendused enda loodud (riiklikesse) struktuuridesse kaasata. Nii antakse organisatsioonidele osalemise tunne ilma tegeliku võimuta ning muudetakse need poliitiliselt jõuetuteks (Ibid.:37).

Poliitilist passiivsust on ühiskonnas ilma ulatuslike kontrollimehhanismideta ja vägivalda rakendamiseta (või selle ohuta) siiski raske säilitada. Selle tagamine on eriti keeruline majanduskriisi oludes, aga ka siis, kui ühiskonnas toimuvad parajasti arvestatavad sotsiaalmajanduslikud muutused. Riikides, mis demokratiseerusid 20. sajandi teisel poolel, oli selleks muutuseks industrialiseerimisega kaasnevad nihked ühiskonna sotsiaalses struktuuris. (Ibid.:14)

Industrialiseerimisega maaomanike tähtsus väheneb, kapitali- ja tööstusettevõtete omanike olulisus suureneb (Ibid.:14-15). See uus ühiskonnagrupp hakkab oma tähtsuse kasvades lisaks majandusele soovima väljundit ka poliitikas.

Osades autokraatlikes režiimides lülitatakse see grupp valitsevasse koalitsiooni ning ärieliit saab oma huvide eest seista režiimi institutsioonide kaudu. (Ibid.:15)

Paljude autoritaarsete režiimide sotsiaalne toetusbaas toetub vähemalt osaliselt ärieliidile. Erasektorile on hea läbisaamine režiimiga kasulik kaheti. Esiteks on erasektori huvides, et tööjõud oleks passiivne ning valitseval eliidil on vahendid selle tagamiseks. (Ibid.:15) Teiseks kindlustab režiim ärieliidi omandi ja majandustegevuse riigipoolse puutumatus ja pakub tuge ka subsideerimise, riigihangete, välismaiste konkurentide turulepääsu takistamise ning turgu reguleerivate seaduste kaudu (Ibid.:36).

Kui režiim ei suuda ärieliidile neid hüvesid pakkuda, on tulundussektori toetuse kadumine tõenäoline. See kitsendab valitsuse toetusbaasi, heidutab investeringuid ja stimuleerib lõhesid režiimi sees. Kui ärieliit kuulub valitsevasse koalitsiooni, tekivad režiimisisesed lõhed. Kui mitte, võivad lahknevused samuti ilmned: režiimi siseringi kuulujates tekivad kahtlused rakendatavate poliitikate õigsuses ning hakatakse otsima koostööd opositsiooni esindajatega. Mõõdukate režiimi esindajate ja mõõdukate opositsionääride koostöö on paljude siirete keskne edasikandev tegur. (Ibid.:16)

Industrialiseerimise kaasneb urbaniseerumine, see aga soodustab režiimist sõltumatu mobilisatsiooni teket. Linnades on elanike poliitiline organiseerimine lihtsam kui hõredalt asustatud maapiirkondades ning enda pahameele väljendamiseks (näiteks langeva elukvaliteedi üle) korraldatakse kohtumisi, streike ja demonstratsioone. (Ibid.:16-17) Režiimi jaoks on mobilisatsioon eriti ohtlik, kui protestidega kaasnevad lisaks majanduslikele nõudmistele ka poliitilised (Ibid.:17).

Spontaansed massimeeleavaldused pole režiimi vahetuse esilekutsumiseks siiski piisavad, vajalik on ka organisatsioonide teke. Kaks tavalisemat sellise organiseerituse vormi on poliitilised parteid ja ametiühingud. Taoliste režiimist sõltumatute organisatsioonide moodustumine on tihti režiimi lagunemise pöördepunktiks. (Ibid.:17)

Režiimi kokkuvarisemine sisaldab tavaliselt režiimivälist poliitilist mobilisatsiooni, mis on tihti (kuid mitte alati) kannustatud majanduskriisist. Ühiskonnas toimunud sotsiaalmajanduslikud muutused määravad, millise vormi mobilisatsioon võtab. Tavaliselt on mobilisatsioon märk sellest, et režiim on oma mõjuvõimu kaotamas, lagunemas. Vahel suudab diktatuur kontrolli avalikkuse üle taastada – enamasti tehakse seda repressioonide abil, mõnikord ka üksikisikute- ja gruppide õiguslikku olukorda parandades. Liberaliseerimine kipub aga režiimi kokkuvarisemist kiirendama. (Ibid.:18)

1.3. Rahvusvaheline surve

Kui režiimi kokkuvarisemine pole sõjalise lüüasaamise tulemus, on rahvusvahelised tegurid koduste arengute kõrval üldjuhul sekundaarsed. Sellele vaatamata võib rahvusvaheline kontekst siseriiklikke protsesse oluliselt mõjutada. (Ibid.:18) Gill (Ibid.:19) eristab kahte tüüpi rahvusvahelist survet: riigist väljaspool asuvate institutsioonide teadlikust poliitikast lähtuvat ning rahvusvahelisest poliitökonoomilisest struktuurist tulenevat surutust.

Esimest tüüpi surve eesmärk võib olla nii riigi käitumise suunamine rahvusvahelisel tasandil kui riigi sisemine muutmine. Teised riigid võivad proovida seda saavutada sõjalise sekkumise või sekkumise ähvarduse abil, sagedamini kasutatakse kombinatsiooni majanduslikust survestamisest ja inimõiguste olukorra alasest kriitikast. (Ibid.:19) Riiki võivad mõjutada ka supranatsionaalsed institutsioonid nagu religioossed asutused või rahvusvahelise haardega poliitilised parteid. Sageli pakuvad riigivälised demokraatiat edendavad ühendused režiimi demokraatiat toetavatele opositsionääridele praktilist abi. (Ibid.:20).

Lisaks on rahvusvaheline kontekst oluline läbi "nakatumise" (*contagion*): ühe autoritaarse diktatuuri kokkuvarisemine kutsub esile sarnase režiimi lagunemise teises, tavaliselt naabruses asuvas riigis. Nakatumise toimimismehhanism pole selge, kuid tõenäoliselt on olulised nii innustus eesmärgi poole püüdlmise jätkamiseks, mille saab opositsioon, kui löök enesekindlusele, mille saab režiim. (Ibid.:21)

Teine surve tüüp tuleneb rahvusvahelise poliitökonoomia struktuurist. Sellel on kolm aspekti: majanduslik, poliitiline ja ideoloogiline. Majanduslik aspekt on seotud riigi asukohaga globaalses majanduses. Riikide majandused pole ülejäänud maailmast eraldatud ning maailma (majandus)keskuste ja perifeeria suhe on ebavõrdne. (Ibid.:22) Kohalik ärieliit ja poliitikud tegutsevad keskkonnas, mis on osaliselt määratud tuumikus tehtud otsuste poolt (Ibid.:22-23). Mida tihedamalt on riik seotud rahvusvahelise majandussüsteemiga, sõltuv välistest energiaallikatest ja võõramaisest kapitalist, seda vastuvõtlikum on riigi majandus välistele mõjutustele (Ibid.:23).

Poliitiline aspekt seostub riigi asukohaga ülemaailmses geopoliitilises struktuuris (Ibid.:23). Lääneriikide mõjusfääri kuuluvaid režiime, nii autokraatlikke kui demokraatlikke, surveatakse kaitsma eraomandi puutumatus (Ibid.:23-24). Poliitiliste muutuste kulg perifeersetes riikides sõltub osaliselt tuumiku riikide geopoliitilistest huvidest. Asjaolu, et võimsad riigid üritavad suunata sündmusi väiksemates riikides, omab režiimivahetustele olulist mõju. (Ibid.:24)

Ideoloogiline aspekt on tihedalt seotud poliitlisega. Demokraatlikul ideoloogial on rahvusvahelisel tasandil hegemooni roll. Olenemata riigikorra tegelikust iseloomust kinnitavad peaaegu kõik riigid, et on demokraatlikud. Välisriikide heakskiit sõltub suuresti enda demokraatlikuna näitamisest. Retoorika ja tegelikkus ei pea üks-ühele vastama, kuid demokraatia nii kõrge hindamine rahvusvahelisel tasandil seab riigisisesele poliitikale teatud kitsendused. (Ibid.:24)

1.4. Režiimi killustatus

Kõikide diktatuuride kokkuvarisemise tunnuseks on olnud režiimisisesed lõhed. Killustatus kitsendab režiimi toetusbaasi, loob konflikti, mida ei suudeta lahendada ning halvab seeläbi režiimi tegevuse. Kui režiim on eemaldatud võimult sõjalise tegevuse tulemusel, pole killustatus olnud lagunemisel küll määravaks teguriks, kuid ka siis on režiim sageli olnud lahkkelidest nõrgestatud. Seega on režiimide lagunemise seletamise üheks võtmeküsimuseks killustatuse allika(te) leidmine. (Ibid.:25) Gill (Ibid.:30) osutab neljale võimalikule lahknevuse lähtekohale: režiimi institutsionaalsele ülesehitusele, selle eesmärkidele, režiimi-sisestele poliitilistele lahkavamustele (*policy difference*) ja diktatuuri ellujäämisstrateegiale.

Autoritaarsetes režiimides on võim tavaliselt väikese rühma inimeste käes, kes esindavad erinevaid ühiskondlikke struktuure. Ühepartei režiimides on võim jagatud partei ja riigiparaadi osade vahel, enamik sõjaväelisi diktatuure sisaldavad mõningast tsiviilelementi. (Ibid.:25) Puhtalt sõjaväeliste režiimide sees võib tekkida institutsionaalne vastuolu riigiasjadega tegelevate sõjaväelaste ja sõjaväge juhtivate sõjaväelaste vahel (Ibid.:26). Taolised institutsionaalsed erinevused on tavalisemad killustatuse allikad, kuid lõhed võivad tekkida ka üksikute institutsioonide sees. Olenemata eraldusjoonte iseloomust on püüd oma kliki huve kaitsta ning selle mõjuvõimu suurendada alati võimalik killustatuse allikas. (Ibid.:26)

Kui tegemist pole sõjaväelise diktatuuriga, on sõjaväe ja muude julgeolekuorganite lojaalsus autoritaarse režiimi jaoks eriti oluline. Ilma nende institutsioonide toeta pole režiimi pikaajaline püsimine võimalik. Sõjavägi ja teised julgeolekuorganisatsioonid vaatavad samas režiimi kui rahastaja ja mõjuvõimu allika poole. (Ibid.:26)

Institutsionaalsed pinged võivad tekkida ka prominentse liidriga autoritaarsetes režiimides, kuna kõik diktaatorid toetuvad teatud organisatsioonile (Ibid.:26-27). Pinged võivad tekkida järgmise diktaatori valimisel – mängu tulevad nii personaalsed kui

institutsionaalsed ambitsioonid, seni poliitilist elu reguleerinud reeglid hüljatakse. (Ibid.:27)

Teine võimalik lõhede allikas on erimeelsus režiimi eesmärgi üle. Diktatuurid võivad end määratleda nii ajutise lahendusena, mis kestab vaid demokraatliku riigikorra naasmiseni, kui pikaajalise ühiskondliku elu korraldusena. (Ibid.:28) Kui autoritaarne režiim näeb end ajutisena, siis tekivad lahkarvamused küsimuse osas, millised on sobivad tingimused demokraatiale üle minemiseks ning kas nad on parajasti täidetud (Ibid.:28-29). Kui diktatuuri vaadeldakse püsiva lahendusena, sellist probleemi ei teki, kuid arengud väljaspool režiimi võivad need mured ikkagi päevakorda tuua (Ibid.:29).

Kolmandaks võib killustatus pärineda eriarvamustest poliitiliste tegevuskavade üle. Igas režiimis on lahkarvamused mõnel määral olemas, kuna üksikisikute seisukohad parimate poliitikate kohta on isiklikest või institutsionaalsetest huvidest lähtuvalt erinevad. (Ibid.:29) Kui režiim seisab parajasti silmitsi mõne suurema väljakutse, näiteks poliitilise mobilisatsiooni või majanduskriisiga, muutuvad erimeelsused poliitiliste tegevuskavade osas tõsisemaks (Ibid.:30).

Neljandaks võib killustatus tekkida, kui režiim peab otsustama, milline on parim strateegia opositsiooni ohjeldamiseks. Kas on mõttekam tulla opositsioonile vastu ja viia läbi piiratud liberaliseerimine? Või on vajalikum kontrolli ühiskonna üle tugevdada ja vajadusel ka vägivalda kasutada? Nende kahe ellujäämisstrateegia proponentidele viidatakse siirdeuuringutes kui reformijatele ja oma seisukoha külge klammerdujatele (*standpatters*), karmikäelistele ja mõõdukatele või liberaliseerijatele ja konservatiividele. Lahkarvamused ei seisne sisulistes poliitikaküsimustes ega ka selles, kas režiim peaks jätkama või mitte, vaid selles, kuidas oleks režiimil kõige tõhusam tagada oma säilimine. (Ibid.:30)

Autoritaarsetel režiimidel on killustatusega raske toime tulla, kuna režiimi struktuur ja eetos ei luba eriarvamuste või opositsiooni teket. Tavaliselt puuduvad mehhanismid, mille kaudu on konflikte võimalik lahendada. (Ibid.:30) Erisugused arvamused on aga poliitika lahutumatu osa. Kui riigikord ei loo institutsioone, mille kaudu saavad teisitimõtledjad oma arvamust avaldada ning mille abil saab erinevaid huvisid koordineerida, režiimisisene pettumus kasvab. Valitsejatel on sellisel juhul kaks võimalust: kasutada siseopositsiooni vastu jõudu või seda lihtsalt eirata. Kumbki variant pole tulevaste meeleavalduste ennetamise seisukohast tõhus. (Ibid.:31)

Režiimi killustatusega kaasneb ka diktatuuri legitiimsuse kadu. Autoritaarsete režiimide retoorika rõhutab enda ühtsust: demokraatlik poliitika on riiki lõhestav, kuid

apoliitiline ratsionaalsusel põhinev valitsemine on ühiskonna huvides. Kui režiimis ilmnevad lõhed ning need paistavad ka välja, siis sellisel ideoloogial enam alust pole ning režiim kaotab elanike silmis oma legitiimsuse. (Ibid.:32) Valitsejate usk enda legitiimsusesse, enda õigusesse valitseda, võib samuti kõikuma lüüa. See aitab omakorda kaasa teiste lõhede süvenemisele. (Ibid.:33)

1.5. Režiimi lagunemise dünaamika

Majanduskriis, poliitiline mobilisatsioon, rahvusvaheline surve ja režiimi killustatus on autoritaarsete režiimide lagunemise otsustavad tegurid. Lisaks nende väljatoomisele tuleb mõista, milline on tunnuste omavaheline dünaamika. Ladina-Ameerika ja Lõuna-Euroopa olulisemate demokraatlike siirete ülevaade annab alust arvata, et nelja komponendi vahelistes suhetes pole selget mustrit. Kõigil juhtudel olid majanduskriis, poliitiline surve ja režiimi killustatus ilmsed, rahvusvaheline surve oli pigem kaudne tegur. (Ibid.:34) Kindlat ajalist järgnevust elementide vahel pole leitud, kuid see polegi tähtis: oluline on nende strukturealne vahekord. (Ibid.:34-35) Dünaamika mõistmise võti peitub režiimi iseloomus ning režiimi ja ühiskonna suhtes (Ibid.:35).

Autoritaarne režiim soovib oma võimu konsolideerida end ühiskonda sulandades. See saavutatakse teatud ühiskonnagruppidega häid suhteid arendades. Peaaegu alati sõlmitakse liit ärieliidiga, sest kõik režiimid soovivad, et riigi majandus edeneks. Enamusele on majanduskasv viis avalikkuse poliitilise passiivsuse kindlustamiseks, mõnele vahend isikliku rikkuse kogumiseks. (Ibid.:35) Mitmed autoritaarsed režiimid on arendanud liitlassuhteid ka režiimieelse eliidiga (*traditional right*) – suurmaaomanikega, aristokraatidega –, kuid see ühendus pole pikemas perspektiivis üldiselt jätkusuutlik. (Ibid.:36)

Suurima osa elanikkonnast moodustavad töölised ja talupojad ehk rahvasektor (*popular sector*). Enamik autoritaarseid režiime ei näe seda ühiskonnagruppi usaldusväärse liitlasena ning üritavad selle poliitilisest elust välja lõigata. (Ibid.:36) Lihtrahva täielik eiramine pole siiski võimalik, sest elanike pidev represseerimine on kulukas ning samuti kahjustab see režiimi mainet rahvusvahelisel tasandil (Ibid.:36-37). Sellistes tingimustes üritavad režiimid kaasata avalikkust piiratud mobilisatsiooni kaudu (Ibid.:37).

Poliitiliste tegevuskavade valimisel on autoritaarsed režiimid üsna piiratud. Majanduskasv on kõigi ühiskonna segmentide rahulolu säilitamise jaoks oluline, kuid

sellest üksi ei piisa – ka rikkuse väga ebavõrdne jagunemine tekitab ühiskonnas ebastabiilsust. Diktatuuri poliitika peab olema kujundatud nii, et see maksimeeriks erinevate ühiskonna klasside toetuse režiimile. See poliitika võib olla erinev. Vägivaldsemad režiimid saavad lubada rikkuse koondumist enda ja enda lähemate liitlaste kätte, teised peavad sissetuleku võrdsemalt jaotama. (Ibid.:37)

Režiimi taoline seotus ühiskonnaga annab majanduskriisile oma jõu. Majandusraskustel võib autokraatlikule diktatuurile olla olulisi tagajärgi, kuna poliitiline passiivsus ja režiimi toetus sõltub elanike majanduslikust heaolust. Majanduskriis asetab režiimi ja ärieliidi suhte suure pingele alla. Kui ärisektor eraldub režiimist ja otsib koostööd režiimi poliitilise opositsiooniga, režiimi püsivuse tõenäosus kahaneb. (Ibid.:38)

Sõltumatu poliitilise mobilisatsiooni, mille võivad lisaks majanduskriisile kutsuda esile ka teised tegurid, olemasolu on režiimile väljakutse, sest enda iseseisev mobiliseerimine märgib režiimi poolt üles seatud mobilisatsiooni vormide hülgamist. Kui režiimi ja ühiskonna vahelise sidemed on piisavalt tugevad ning režiim suudab mobilisatsiooni enda jaoks sobivatesse kanalitesse suunata, diktatuuri kokkuvarisemise oht langeb. (Ibid.:38) Tsiviilrežiimid või režiimid, mis sisaldavad nii sõjaväelist kui tsiviilset komponenti, loovad taolised seosed tõenäoliselt kui sõjaväelised diktatuurid. Seetõttu on neil paremad väljavaated kriisi üle elada. (Ibid.:39)

Lisaks režiim-ühiskond seostele on tähtis ka diktatuuri ühtsus – mida vähem erisuguseid institutsionaalseid huve on režiimis esindatud, seda parem. Ühtsusest veelgi olulisem on see, kas konfliktide ilmnemise korral on olemas institutsioonid, mille abil saab erimeelsused kiiresti lahendada. Tõhusad mehhanismid, mis koordineerivad režiimisisesi arvamusi ja huve, on režiimi jätkusuutlikkuse tarvis määravad. (Ibid.:40)

Režiimi lagunemise komponendid võivad üksteisega suhestuda mitmeti. Näiteks võib režiimi killustatus esile kutsuda poliitilise mobilisatsiooni või majanduskriisi režiimi killustatuse. Võimalikke arenguversioone on palju. Arvestades autoritaarsete režiimide kehva suutlikkust konfliktidega toime tulla ning režiimi ja ühiskonna suhete iseloomu, võib iga element põhjustada ülejäänute ilmnemise. (Ibid.:40)

Põhinedes eelnevale analüüsile, määratleb Gill (Ibid.:41) kuus printsiipi, mis võiksid sobida autoritaarsete režiimide kokkuvarisemise teoretiseerimise alusteks: (1) Mida ühtsem on režiim või efektiivsemad mehhanismid, mis režiimi sees ühtsust säilitavad (kaasa arvatud need, mis tegelevad järgmise diktaatori valimisega) ja huvisid koordineerivad, seda suurem on riigikorra elulootus. (2) Mida rohkem erinevaid

huvigruppe on režiimis esindatud, seda raskem on säilitada ühtsust ning seda tõenäolisemalt ilmnevad keerulises olukorras erimeelsused. (3) Mida tihedamalt on seotud režiim ja äri sektor, seda usutavamalt elab režiim majandusraskused üle. (4) Mida tõhusamalt on režiim seotud laiemal avalikkusega, seda väiksem on võimalus, et populaarne mobilisatsioon pääseb riigi kontrolli alt. Samuti: mida rohkem on ühiskonnas režiimist sõltumatuid organisatsioone, mida tugevam on kodanikuühiskond, seda ebakindlam diktatuuri tulevik. (5) Mida efektiivsemad on režiimi jõuorganid, seda vähemtõenäoline on, et kontroll avalikkuse üle libiseb käest. (6) Mida tugevamas haardes on eliidil riigi jõustruktuurid, seda kindlam on selle positsioon.

2. Režiimide lagunemine Tuneesias ja Egiptuses

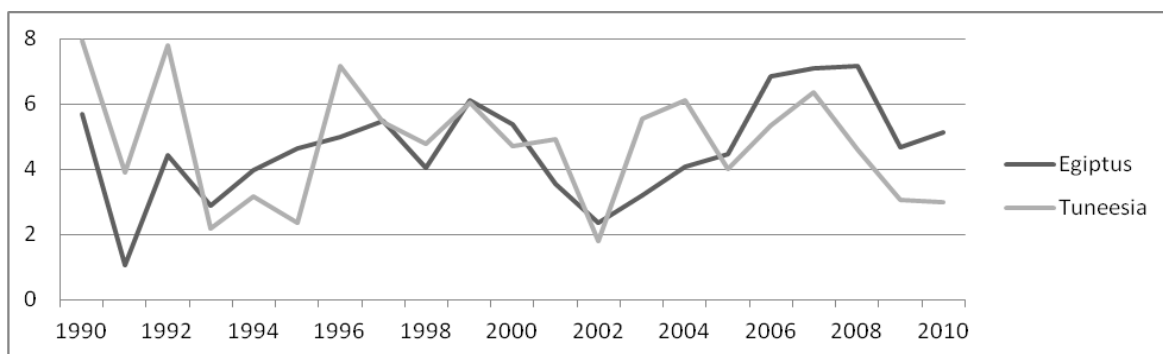
2.1. Majanduskriis

Esmapilgul ei tundu, et Egiptust või Tuneesiat oleksid enne režiimide kokkuvarisemist tabanud erilised majandusraskused. Pärast 2008. aasta finantskriisi majanduskasv küll aeglustus, kuid ei langenud ajavahemikus 2008-2010 kordagi madalamale kui 3-4 protsenti (joonis 1). Enamik möödunud kümnendi makroökonomilisi indikaatoreid jätavad mõlemast riigist mulje kui majanduslikest edulugudest (Teti ja Gervasio 2011:322). Majanduskasvule vaatamata tajusid paljud egiptlased ja tuneeslased enda elujärje halvenemist (Abd al-Aziz Kandil 2012:210 kaudu; Schraeder ja Redissi 2011:8).

Egiptuse majanduse varjuküljed olid revolutsiooni eel pea kahekordistunud inflatsioon, loid palgatõus ning tõusev töötuse määr (Teti ja Gervasio 2011:323). Tuneesiat iseloomustasid vaeghõive, töötus, kasvav ebavõrdsus sissetulekutes ning suur ebavõrdsus vaesemate ja rikkamate regioonide vahel (Cavatorta ja Haugbolle 2012:184). 2008. aastal halvenes olukord veelgi: majanduskriisi tõttu kaotasid võõrsil töötavad araablased töö ning kojusaadetava raha hulk vähenes, ühtlasi kidus turismitööstus (Sarquis 2012:881).

2010. aastal küündis tööpuudus Egiptuses 26,3 protsendini (Kandil 2012:210) ja Tuneesias 22 protsendini (Murphy 2011:300). Mõlemas riigis olid eriti haavatavad haritud noored, suur osa ülikoolilõpetajatest ei leidnud tööd (Kandil 2012:212; Schraeder ja Redissi 2011:7-8). Euroopa Liidu karmistuvate immigratsiooniseaduste tõttu halvenesid ka noorte väljavaated emigreerumiseks (Teti ja Gervasio 2011:323).

Lisaks tööpuudusele langetasid elukvaliteeti kõrged toiduhinnad, mis hakkasid tõusma 2007. aastal. Hinnatõus lakkas ajutiselt 2009. aasta lõpus, kuid 2010. aasta keskpaigast kuni 2011. aasta alguseni kasvasid toiduhinnad jälle kiires tempos (joonis 3). Paljudes Lähis-Ida ja Põhja-Aafrika riikides moodustavad toidukulutused arvestatava osa majapidamiste kogutarbimisest ning elanikud on seetõttu toiduhindade muutumise suhtes väga tundlikud (Alam 2011). Näiteks 2008. aastal oli keskmise Tuneesia majapidamise toidukulutuste osakaal 36 protsenti kogukulutustest; Ameerika Ühendriikides oli toidukulutuste osa samal aastal alla seitsme protsendi (Schraeder ja Redissi, 2011:8).

Joonis 1. SKT kasv (% aastas), 1990-2010

Allikas: Maailmapanga Maailma Arenguindikaatorite andmebaas (databank.worldbank.org)

2.2. Poliitiline mobilisatsioon

2.2.1. Erinevate ühiskonnagruppide võõrandumine režiimist

Mitmed Lähis-Ida ja Põhja-Aafrika riigid, sealhulgas Egiptus ja Tuneesia, algatasid 1970.-1990. aastatel programmid oma majanduste liberaliseerimiseks (Dahi 2012:47). Tuneesia rakendas esimese Rahvusvahelise Valuutafondi (IMF) sponsoreeritud programmi 1985. aastal (Alam 2011). Otsustavalt hakkas riigi majandust neoliberaalsete suuniste alusel reformima Ben Ali 1987. aastal. Samal aastal algatati Tuneesias ka struktuuralse kohandamise programm (African Economic Outlook 2003:312).

Egiptuses alustas president Anwar Sadat majanduse reformimist juba 1970. aastatel (Kandil 2012:204). Kindla kursi neoliberaalsele majanduspoliitikale võttis Sadati järelkäija Hosni Mubarak, kes sidus 1987. aastal Egiptuse IMF-i tegevuskavaga (Alam 2011). Struktuuralse kohandamise programm järgnes 1991. aastal (African Economic Outlook 2002:109). Neoliberaalne majanduspoliitika turgutas esialgu küll riikide majanduskasvu, kuid tõi ühtlasi kaasa mitmeid probleeme.

1987. aastal eemaldas Ben Ali võimult Habib Bourguiba vasakpoolse valitsuse ning asus Tuneesia majandust ümber struktureerima. Ben Ali neoliberaalsed reformid olid suunatud majanduskasvu kiirendamisele ning tööhõive suurendamisele (Cavatorta ja Haugbolle 2012:183). Uus poliitika tõi Tuneesiasse rohkelt välisinvesteeringuid (Ibid.:184). Tuneesia majandusedu kutsuti majandusimeks, Euroopa Liit (EL) ja USA kiitsid riigi edusamme (Durac ja Cavatorta 2009 Cavatorta ja Haugbolle:182 kaudu).

2000. aastate alguses asendus taoline kõigi elanike heaolu kasvu soosiv poliitika süsteemiga, kus presidendi pere ja lähikondlased riiki üha enam enda isiklike huvide teenistusse rakendasid (Cavatorta ja Haugbolle 2012:185). Režiimi korrumppeeritus oli laialdaselt põlatud, eriti kurikuulus oli sellepoolest Ben Ali abikaasa Leila Trabelsi perekond. Kokku kuulus presidendi laiendatud perre rohkem kui 140 inimest, kellele kuulus üle 180 ettevõtte. (Schraeder ja Redissi 2011:9) On hinnatud, et Ben Ali ja Trabelsi perekonnad kontrollisid ligi 50 protsenti Tuneesia äri sektorist (Murphy 2011:300).

Režiimi prioriteedide muutumist ajas illustreerib hästi Sidi Bouzidi piirkond, kust araabia kevad alguse sai. 1990. aastatel käivitas riigi rahvuslik solidaarsusfond Sidi Bouzidis ja teistes Tuneesia vaesemates regioonides mitmeid arenguprojekte, kuid pärast 2000. aastat seal selliseid projekte enam ei algatatud – solidaarsusfondi ressursid rakendati hoopis Ben Ali laiendatud perekonna majandustegevuste alalhoidmiseks (Cavatorta ja Haugbolle 2012:185).

Samas kui presidendi lähikondlased spekulatiivset tulu teenisid, tavaliste tuneeslaste elukvaliteet langes, tööpuudus oli kõrge ning elanike pahameel riigijuhiga vastu kasvas. Ka ärieliit polnud rahul. 1990. aastatel olid mitmed ärimehed Tuneesia maailmamajandusega liitmisest kasu saanud ning loonud edukad ettevõtted. 2000. aastatel pidid nad hakkama oma edu vilju Ben Ali klanniga jagama. Riigifirmade erastamisi juhiti tahtlikult valesti, impordi- ja ekspordilubasid jagati vastavalt sugulussidemetele. (Ibid:185)

Ben Ali režiim muutus ajapikku järjest autoritaarsemaks, president suurendas kontrolli nii parlamendi kui valitsuspartei üle (Schraeder ja Redissi 2011:89). Poliitilisel maastikul tegutsevad parteid moodustasid niinimetatud lojaalse opositsiooni (Albrecht 2005 Cavatorta ja Haugbolle 2012:188 kaudu), tegelikud poliitilise mittenõustumise väljendused suruti tõhusa politseiaparaadi poolt kiiresti maha (Cavatorta ja Haugbolle 2012:188). Riigi sisejulgeolekuorganistesse kuulus ligikaudu 130 000 inimest – sama palju, kui kuus korda suurema elanike arvuga Prantsusmaal (Entelis 2005 Schraeder ja Redissi 2011:6 kaudu). Lokkav korrupsioon ühes neoliberaalsete reformide, elukvaliteedi languse ja politsei kiusamisega isoleeris režiimi Tuneesia ühiskonnast täielikult.

1990. aastate lõpus ja 2000. aastate alguses oli Egiptus hädas aeglustuva majanduskasvuga (joonis 1). Probleemile otsustati vastata neoliberaalsete programmide laiendamisega. See poliitika sai eriti kiire hoo sisse pärast peaminister Ahmad Nazifi ärimeestest koosneva valitsuse võimuletulekut 2004. aastal (Dahi 2012:50). Viidi läbi ulatuslik erastamiskampaania, mille eesmärk oli tõmmata ligi välisinvesteeringuid Euroopast, Põhja-Ameerikast ja Hiinast (Ibid.:47). 2005. aastal erastati osalikult või täielikult 21 riigiettevõtet (Omran 2007, Emerging Markets Monitor 2007 Dahi, 2012:51 kaudu). Otseste välisinvesteeringute osakaal sisemajanduse kogutoodangus kasvas kolmekordseks (joonis 2) ning Egiptuse majanduskasv hakkas sõltuma kodu- ja välismaise erakapitali voogudest (Dahi 2012:50).

Selline poliitika lahendas aeglustuva majanduskasvu probleemi, kuid ühtlasi võõrandas režiimist selle veel säilinud poliitilise toetusbaasi ning kiirendas diktatuuri kokkuvarisemise protsessi, mille juured, nagu eelpool mainitud, olid 1990. aastate alguses (Ibid.:51). 1970.-1980. aastatel kinnisvaraäris, rahanduses, kaubanduses ja teistes valdkondades edukalt tegutsenud ettevõtjate tähtsus vähenes edasistel kümnenditel seda enam, mida üksikute, režiimile lähedamal seisvate, kuid samast ärieliidist pärinevate ärimeeste mõjuvõim kasvas (Kandil 2012:211). 1990. aastate lõpuks oli kogu riigi majandustegevus koondunud umbes kahe tosina konglomeraadi kätte (Ibid.:207).

2000. aastatel läbi viidud erastamistest said peamiselt kasu needsamad valitseva partei soosikud. Ülejäänud ärieliit oli majanduse nii ulatusliku ja äkilise avanemise üle vihane, kuna see kahjustas nende ärihuvisid ja pisendas nende osa Egiptuse majanduses. (Dahi 2012:51) Üks endine riigiettevõtte juht algatas vastusena erastamistele kampaania riigivarade turuhinnast madalama hinnaga müümise vastu, mis leidis toetust parlamendi opositsioonijõudude seas (Emerging Markets Monitor 2007 Dahi 2012:51 kaudu).

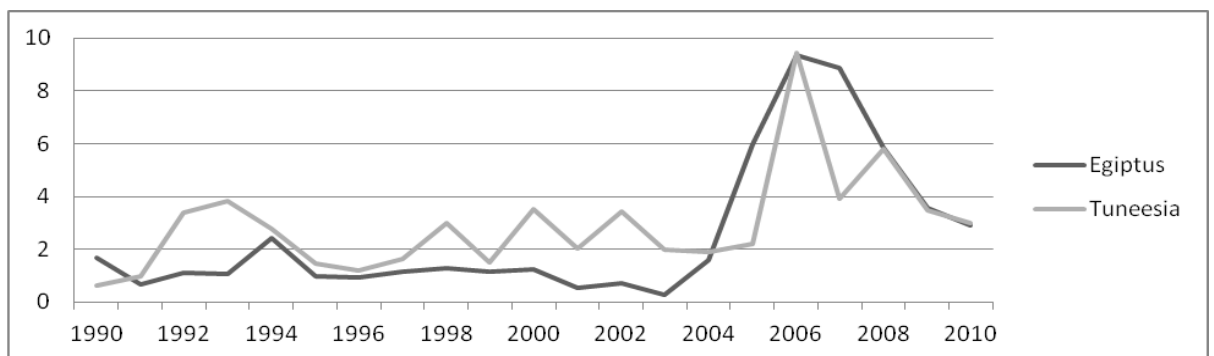
Neoliberaalsed reformid olid kahjulikud ka teistele keskklassi gruppidele. President Sadati valitsusajal oli bürokraatia täitnud ärimeeste ja riigi vahendaja rolli. Avaliku sektori privatiseerimise, selle kulutuste vähendamise, asjaajamiste lihtsustamise ja investeeringute dereguleerimise tõttu vajadus vahendajate järele kadus ning vähenes nii ametnike staatus kui sissetulek. Lisaks vähendas neoliberalse poliitikaga kaasnev kõrge inflatsioon bürokraatide ostujõudu ning protseduuride lihtsustamine piiras nende võimalust teenida lisaraha altkäemaksude kaudu. (Kandil 2012:211)

Maapiirkondades elav keskklass muutus samuti väheoluliseks. Sobivate valimistulemuste ja režiimi toetavate demonstratsioonide eest hakkas kohalike

autoriteetide asemel vastutama režiimi ärimeeste rahastatud Siseministeerium. Maapiirkondades arendati kapitalimahukaid projekte ning maaomanikke survestati müüma oma maa oligarhidele, kes nii oma rikkust ja mõjuvõimu kinnistasid. (Ibid:211)

Toetuse töölistele ja talupoegadele hülgas režiim juba 1980. ja 1990. aastatel (Dahi 2012:52). 2000. aastate lõpus hakkas proletariaadi sekka laskuma ka varem jõukalt elanud keskklass (Kandil 2012:211). Valitsev partei eiras vaesust, töötust ja muid sotsiaalseid probleeme peitudes neoliberalse retoorika taha: riigi majandusmured depolitiseeriti, sotsiaalse ebavõrdsuse arutamise asemel räägiti majanduslikust efektiivsusest (Mitchell 2002 Kandil 2012:210 kaudu).

Elanikke võõrandas ka julgeolekujõudude meelevaldne ja juhuslik vägivallatsemine (Teiti ja Gervasio 2011:323). Egiptuse politsei- ja julgeolekuaparaat pakkus tööd kuni 1,4 miljonile inimesele (Barany 2011:28). Alates 2001. aastast kasutas Egiptus (nagu mitmed piirkonna riigid) ülemaailmse terrorismivastase võitluse ettekäänat, et suunata enam ressursse siseriikliku opositsiooni mahasurumiseks (Dahi 2012:52). Represseeriti nii islamistlike liikumisi nagu Moslemite Vennaskond ja salafistid kui kopte (Plattner 2011:8). Mubarak'i režiim kaotas seeläbi kogu oma legitiimsuse ning lisaks töölistele ja talupoegadele ka keskklassi, sealhulgas endise ärieliidi, toetuse.

Joonis 2. Otsesed välisinvesteeringud (% SKP-st), 1990-2010

Allikas: Maailmapanga Maailma Arenguindikaatorite andmebaas (databank.worldbank.org)

2.2.2. Araabia kevadele eelnenud mobilisatsioonide ülevaade

Lähis-Idas ja Põhja-Aafrikas toimus 2000. aastatel rohkelt streike, proteste ja mässe (Lynch 2011 Sarquis, 2012:879 kaudu). Juba 2005. aastal kasutati terminit „araabia kevad“ vastusena rahutustele Egiptuses, Liibanonis ja teistes regiooni riikides (Sabry 2012 Sarquis 2012:881 kaudu). 2000. aastate lõpul arvati aga, et autoritaarsed

režiimid on võitnud ning suutnud protestid maha suruda (Lynch 2011 Sarquis 2012:879 kaudu).

Üks turule orienteeritud reformide tagajärgi on toidu- ja teiste põhiliste tarbekaupade subsiidiumide järk-järguline kärpimine. Toiduainete äkilise hinnatõusu ja/või toidu subsiidiumide kohandamise tagajärjel on araabia riikides korduvalt rahutused tekkinud. Egiptuses toimusid üleriigilised leivamässud 1977., 1984., 1986. ja 1989. aastal, Tuneesias 1984. ja 1986. aastal; 1990. ja 2000. aastate jooksul leidis mitmeid kohalikke väiksemamahulisi mässe. (Alam 2011) Toiduainete hinnatõus 2007. aastal tõi Põhja-Aafrikas ja Lähis-Idas kaasa uue suurema leivamässude laine, mis kestis araabia kevade alguseni välja (Dahi 2012:52).

On näidatud, et revolutsioonid muutuvad seda tõenäolisemaks, mida kiiremini toidu hind tõuseb (Lilicio 2011 Spindel 2011:3 kaudu). 2010. aasta teises pooles tõusidki hinnad harukordselt kiiresti (joonis 3). Alam (2011) rõhutab, et leivamässud on nii majanduslikud kui poliitilised nähtused. Subsiidiumidekärbetele või hinnatõusudele järgnevad demonstratsioonid muunduvad tavaliselt ülestõusuks sotsiaalse ebavõrdsuse, korruptsiooni, onupojapoliitika ja režiimi küündimatuse vastu (Alam 2011). Ka araabia kevade meeleavaldustes oli majanduslikud nõudmised seotud poliitilistega (Teti ja Gervasio 2011:322).

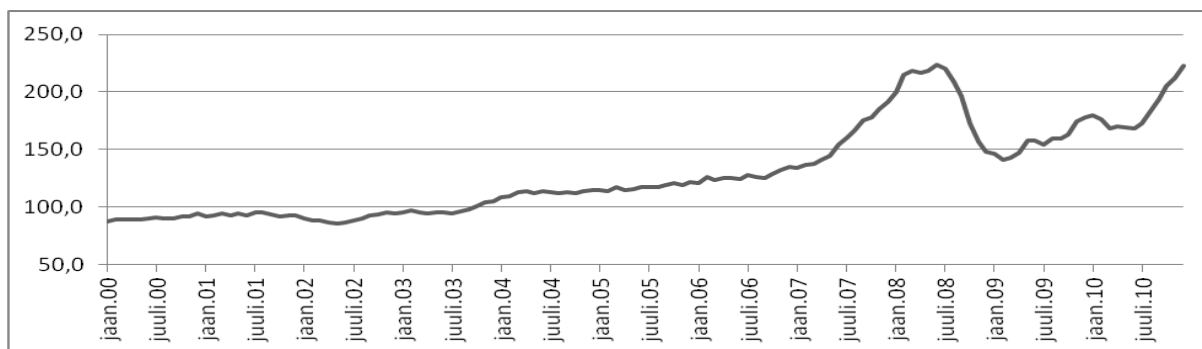
Lisaks leivamässudele sagesid 2000. aastatel Egiptuses tööseisakud. Teti ja Gervasio (2011:323) arvates pole juhus, et streikide arvu kasv langeb kokku Nazifi neoliberaalse kabineti valitsusajaga. Aastatel 2004-2008 võtsid ligikaudu 1,7 miljonit egiptlast osa rohkem kui 1900 streigist, pärast majanduskriisi ulatus tööseisakute arv tuhandetesse (Solidarity Center 2009 Dahi 2012:52 kaudu) ning 2010. aastal korraldati Egiptuses juba rohkem streike kui eelneval viiel aastal kokku (Teti ja Gervasio 2011:323). Streigid olid küll suuresti apoliitilised: töötajad piirdusid palka, koondamisi ja pensioniiga puudutavate nõudmistega, ühtlasi tegutseti vaid kohalikul tasandil (Kandil 2011:24).

Töölised olid rahutud ka Tuneesias. Majanduse avamise ning Tuneesiast äri- ja investeringutesõbraliku keskkonna loomise mulje üks kaasmõjudest oli töötajate halvenev õiguslik olukorda (Cavatorta ja Haugbolle 2012:185). Režiim pidi aeg-ajalt vägivaldselt sekkuma, et suruda maha töötajate nõudmisi kõrgemate palkade, paremate töötingimuste ja õiglasemate värbamisprotseduuride järele (Chouikha ja Gobe 2009 Cavatorta ja Haugbolle 2012:186 kaudu).

2008. aasta jaanuaris ja veebruaris puhkesid Gafsa kaevanduspiirkonnas, mis on Tuneesia vaesemaid ja kõrgema töötusmääraga regioone, laiaulatuslikud tänavaproteetid. Demonstratsioonide ajend oli pahameel Gafsas paikneva riigile kuuluva fosfaadiettevõtte läbipaistmatu, onupojapoliitikal põhineva värbamispoliitika ja firmas valitsevate kehvade töötingimuste üle. Lisaks töölistele tuli tänavatele pea kogu Gafsa elanikkond, rahutused levisid kiiresti üle terve regiooni. Rahulolematuse ühe ettevõtte värbamiskorralduse vastu muundus peagi kindlate eesmärkidega poliitiliseks liikumiseks. Protestiti töötuse, sotsiaalse ebaõigluse ja režiimi repressioonide vastu. Olukorra parandamiseks otsis liikumine režiimiga dialoogi. (Chomiak 2011:72-73)

Ben Ali andis käsu julgeolekujõududel protest vägivaldselt maha suruda. Arreteeriti sadu protesteerijaid, vangistatuid piinati. Sporaadilised kokkupõrked politsei ja rahva vahel jätkusid terve kevade. Režiim suutis korra taastada juunis, mil rahutustesse sekkus sõjavägi ning tapeti kaks protesteerijat. (Ibid.:73) Ühes piitsaga lubati elanikele ka präänikut sihipärase rahastamise ja toetuste näol, et hüvitada kahju, mis turul mitteedukalt konkureerivate kaevanduste sulgemine või tegevusmahu piiramine regioonile oli teinud (Murphy 2011:300).

Araabia kevadet iseloomustab selgete juhtfiguuride, poliitiliste parteide ja muude hästiorganiseeritud opositsioonigruppide puudumine (Cavatorta ja Pace 2012:134). Teti ja Gervasio (2011:322) arvates oli rahulolematuse ühiskondades nii terav ja laialt levinud, et opositsioonil polnud liidrit tarvis – inimesed niigi teadsid, mille vastu nad meelt avaldasid. Egiptlased protestisid masendava majandusliku olukorra, riigijuhtide korrumppeerituse ja julgeolekujõudude karmikäelise kiusamise vastu (Ibid.:323). Tuneeslased olid samuti vihased politsei juhusliku vägivallatsemise üle, pettunud Ben Ali valitud teenivas neoliberalismis ning polnud enam nõus vahetama oma vabadust küsitava majanduskasvu ja poliitilise stabiilsuse vastu (Murphy 2011:301).

Joonis 3. FAO toiduhinnaindeks (2002-2004=100), 2000-2010

Allikas: ÜRO Toitlustus- ja Põllumajandusorganisatsioon (fao.org/worldfoodsituation)

2.3. Rahvusvaheline surve

Lääneriikide mõju Tuneesia ja Egiptuse autoritaarsetele režiimidele saab kirjeldada pigem toetuse kui survena. IMF ülistas korduvalt Tuneesia ja Egiptuse majanduse käekäiku (Dahi 2012:47; näiteks Ahmed 2010), Euroopa Liit ja USA kiitsid Tuneesiat lisaks majanduslikele samuti demokraatialaste saavutuste eest (Cavatorta ja Haugbolle 2012:187). Mõlemad režiimid olid ka geopoliitiliselt läänele lähedased liitlased ning seda eriti pärast 2001. aastat (Dahi 2012:47).

Ameerika Ühendriikide jaoks on liitlassuhe Egiptusega olnud strateegilise tähtsusega aastakümneid (Kandil 2011:37). Kahe riigi sõjavägede suhtlus ulatub kümnendite taha (Spindel 2011:3). Igal aastal saab Egiptuse sõjavägi USA-lt 1,3 miljardi dollari väärtuses sõjalist abi – sellest rohkem loovutatakse vaid Iisraelile (Sharp 2013:8). Ben Ali režiimi hindasid Euroopa Liit ja USA eelkõige riigi ja piirkonna poliitilise stabiilsuse tagajana, samuti on Tuneesia läänele oluline partner terrorismivastases võitluses (Murphy 2011:299). USA poolt Tuneesiale loovutatavad sõjalise abi summad on samas tagasihoidlikud (Arieff 2011:10).

Euroopa Liidu ja USA majanduslik läbikäimine Tuneesia ning Egiptusega on tihe. Ben Ali režiim oli USA ja Euroopa riikide jaoks üks peamisi liitlasi liberaalsete majandusreformide kasulikkuse reklaamimisel (Murphy 2011:299). Tuneesia ärikeskkond oli Ben Ali valitsemisajal välisfirmasid- ja investeringuid soosiv, 1995. aastal sõlmiti esimese Vahemere piirkonna riigina EL-iga vabakaubanduskokkulepe (Cavatorta ja Haugbolle 2012:184).

Mubaraki režiimi eliidil oli lääne investorite ja valitsustega väga hea läbisaamine. Iseäranis selge oli see pärast 2004. aastat, kui peaministriks sai Kanadas äriandust õppinud Nazif (Kandil 2012:209). Kõige tihedamad ja mõlemapoolselt

kasumlikud suhted kujunesid Egiptuse ärimeestel USA suurkorporatsioonidega ning need sidemed avaldasid mõju ka mõlema riigi poliitikale (Kandil 2011:37).

Tuneesia president pälvis poliitilise pluralismi ja inimõiguste järk-järgulise edendamise retoorika eest rahvusvahelist kiitust (Cavatorta ja Haugbolle 2012:187-188). On levinud seisukoht, et ainult retoorika see oligi. Tegelikke muutusi paremuse poole ei toimunud ning Ben Ali rääkis demokraatiast vaid rahvusvahelise tunnustuse tagamiseks. (Erdle 2010 Cavatorta ja Haugbolle 2012:182 kaudu) Egiptuse puhul ei pööranud lääneriigid demokraatia puudumise probleemile erilist tähelepanu – see vähendas riigi survet demokratiseerumiseks (Kandil 2012:209).

2.4. Režiimi killustatus

2.4.1. Pseudodemokraatlikud institutsioonid

Tuneesia ja Egiptus pärisid iseseisvudes Euroopa koloniaalvõimudelt demokraatlikud institutsioonid. Mõlemas autoritaarses riigis toimusid valimised riikide parlamentidesse, kuid need olid piiratud nõnda, et polnud vabad ega ausad. (Suto 2012:14) On leitud, et autoritaarsed režiimid, mis korraldavad valimisi, kestavad kauem kui need, mis neid ei korralda (näiteks Gandhi ja Przeworski 2007 Lust 2009:122 kaudu). Valimised mõjusid soodsalt ka Tuneesia ja Egiptuse režiimide kestlikkusele: Tuneesias legitimeerisid valimised Ben Ali valitsemist ning suurendasid kontrolli saadikute üle (Angrist 1999:99, 101), Egiptuses aitasid need vähendada režiimisestest vastuolude tekkimise ohtu (Masoud 2011:22).

Ben Ali töötas võimule tulles viia läbi demokraatlikud reformid ning lubada Tuneesias suuremat poliitilist pluralismi. Formaalselt ta oma lubadused täitis, sisuliselt mitte. (Angrist 1999:101) 1994. aastal toimusid valimised, mille järel lubati esmakordselt parlamenti opositsiooniparteide saadikud (Ibid.:89). Arvestades parlamendi suhtelist poliitilist jõuetust ei omanud käputäie opositsiooni esindajate lisandumine kuigivõrd tähtsust. Opositsiooni parlamenti kaasamine muutis riigivalitsemise hoopis ebademokraatlikumaks. (Ibid.:99)

Enne 1994. aastat oli valitsuspartei Konstitutsioonilise Demokraatliku Assamblee (KDA) saadikutel suurem vabadus parlamendis seadusi kritiseerida ning nende vastu hääletada. Kui parlamenti lisandusid opositsiooni saadikud, sellist käitumist ei tolereeritud ning vahel veensid KDA saadikud koguni opositsiooni esindajaid, et nemad väljendaksid kriitikat, mida valitseva partei poliitikud ise välja ei julgenud öelda. Saadikud kartsid, et režiimi eliidile ebalojaalse või ebadistsiplineeritud mulje jätmisel ei

tee valitsuspartei järgmistel valimistel ettepanekut nende kandidatuur üles seada. (Ibid.:99)

Egiptuses pakkusid rahvaassamblee (parlamendi) valimised režiimile vahendi, kuidas jagada korrupsiooni hüvesid nii, et ei peaks ise kaotajad ja võitjad valima (Brownlee 2007, Blaydes 2011 Masoud 2011:22 kaudu). Valimised, kuigi sageli ebaausad, soodustasid tõelist konkurentsi: kandidaadid kulutasid oma valimiskampaaniatele palju ressursse sest teadsid, et valituks osutudes on võimalik kulu (rohkem kui) tagasi teenida (Masoud 2011:22). Lisaks valimistele aitas režiimi püsimisele kaasa ka Rahvuslik-Demokraatlik Partei (RDP) olemasolu, kuna see andis režiimi peamistele toetajatele foorumi erimeelsuste lahendamiseks (Brownlee 2007, Blaydes 2011 Masoud 2011:22 kaudu).

2.4.2. Killustatuse puudus

Tuneesia revolutsiooni käsitlustes režiimisiseste lõhede olemasolu araabia kevade eel ei mainita. Ben Ali isiklik kontroll riigi poliitilise ja majandusliku elu üle oli nii suur, et arutelud järgmise presidendi isiku üle keskendusid pigem tema laiendatud pere liikmetele kui partei või avaliku sektori ametiisikutele (Murphy 2011:299). Umbes aasta enne revolutsiooni valitsuses valdanud meeleoludest annab ettekujutust avalikkusesse lekkinud dokument, mille USA suursaadik Tuneesias saatis 2010. aasta jaanuaris Riigidepartemangu selgitamaks Ben Ali otsust valitsuses mõned ministrid välja vahetada.

Suursaadiku hinnangul oli muudatuste eesmärk parandada suhteid USA-ga ning mitte muuta oluliselt riigi poliitikat. Väljavahetatud ministrid jäid endiselt presidendi soosingusse. Ben Ali jättis ühe erandiga ametisse kõik majandusküsimustega tegelevad ministrid. Ka lahkuva finantsministri ametiaega vaadati soodsas valguses. Suursaadiku arvates näitas see, et president oli rahul ministrite reageeringuga 2008. aastal alanud finantskriisile. Siseminister, kes vastutas hiiglasliku julgeolekuaparaadi eest, jäi samuti paika. (TuniLeaks 2010)

„Ben Ali süsteem“ koosnes indiviididest, kes olid presidendi poolt isiklikult ja väga hoolikalt valitud (Erdle 2010 Haugbolla 2012:249 kaudu). Seda asjaolu illustreerib ehk Tuneesia peaminister Mohamed Ghannouchi, kes oli ametis 1999. aastast kuni revolutsioonini. 2010. aastal kirjutas USA suursaadik Tuneesias, et vastupidiselt ennustustele, et pikast ametiajast väsinud peaminister paneb ameti maha, jätkab Ghannouchi valitsuse eesotsas, kuna Ben Ali peab teda asendamatuks (TuniLeaks

2010). Väidetavalt kutsusid tuneeslased peaministrit hüüdnimega „Mr. Oui Oui“, sest ta oli Ben Aliga alati nõus Ben Aliga (Hounshell 2011).

Egiptuses oli olukord kirevam. Vaatamata sellele, et Egiptuses oli kaks pseudodemokraatlikku poliitilist institutsiooni – RDP ja rahvaassamblee –, mis lasid valitseval eliidil lõhede tekkimisest hoiduda (Masoud 2011:22), võis režiimis märgata vastuolu (Dahi 2012:51). 2011. aasta jaanuaris avaldatud raportis seostas *Emerging Markets Monitor* lõhe Hosni Mubaraki poja Gamali planeeritud presidentuuriga. Raport soovitas jälgida jõudunaamikat valitseva partei „uue“ ja „vana“ fraktsiooni vahel selgitades, et vanem poliitiline eliit, mis on tugevalt vastumeelne Gamali ja tema majanduspoliitika suhtes, on hiljuti suutnud parteisisesele poliitikale suuremat mõju avaldada. Nende toetusbaasi laienemine võinuks raporti hinnangul Gamali presidendilootusele lõpu teha. (*Emerging Markets Monitor* 2011 Dahi 2012:51 kaudu)

Mainitud „uue“ poliitilise eliidi päritolu ulatub üsna kaugemale minevikku. 1990. aastatel hakkasid Sadati valitsusajal rikastunud kaupmeeste ja kinnisvaraarendajate hulgast kerkinud mõjuvõimsad miljardärid selgeid poliitilisi nõudmisi väljendama (Kandil 2012:207). Nad löid assotsiatsioonid enda huvide kaitseks ning hakkasid lähenema valitsusparteile. 1990. aastate keskel loodi suhted presidendi investeerimispankurist pojaga, keda ärgitati poliitikas kaasa lööma. 2002. aastal moodustasid Gamal Mubarak ja ärimees-poliitikud valitseva partei sees uue institutsiooni – poliitikate komitee (*Policies Committee*) –, millest sai Gamali juhtimisel kogu partei kese. (Ibid.:209)

2004. aastal astus ametisse Egiptuse esimene nii-öelda ärimeeseste valitsus (*businessman cabinet*). Peaminister Nazifi valitsuskabinet koosnes lisaks kahele neoliberaalsele intellektuaalile peamiselt monopoolsetest kapitalistidest, kes olid määratud ministriumite etteotsa, mis olid otseselt seotud nende majandustegevusega. Valitsusest eemale jäänud ärimehed paigutati parlamendi komiteede etteotsa. (Ibid.:210) 2000. aastate teises pooles hakati põhiseadust kohandades valmistuma Gamali suundumiseks presidendiametisse, võimuvahetus pidi toimuma 2011. aasta septembris (Ibid.:209-210).

Kõige selle tagajärjel vähenes elukutseliste poliitikute mõjuvõim tunduvalt (Kandil 2012:210) ning nagu eelpool näidatud, tekitas see režiimi eliidis pingeid. Samas väidab Kandil (2011:31), et kuigi uus eliit sai oma mõjuvõimu vanemate poliitikute

arvelt, oli tegemist pigem haavatud eneseuhkustega kui tõsise režiimisise löhega ning poliitiline eliit oli endiselt tugev ja ühtne.

2.4.3. Sõjaväe roll

Kui Ben Ali ja Mubarak mõistsid, et politseist ja teistest julgeolekuüksustest ei piisa, et rahutusi maha suruda, andsid nad sõjavägedele käsu sekkuda ning protestijate vastu tuli avada (Barany 2011:26). Tuneesia armee ülemjuhataja eiras presidendi käsku, asetaski peagi oma sõdurid julgeolekuüksuste ja rahva vahele ning sundis Ben Ali eksiili (Ibid.:27). Egiptuse sõjaväe kindralid otsustasid samuti demonstratsioone toetada, kuid nende valik polnud sama selge kui Tuneesia armee oma – rahutuste esimese kahe ja poole nädala jooksul lubasid sõdurid politseil meelevaldajaid rünnata ning ahistasid neid ka ise (Ibid.:27-28). Rahva suunas siiski kordagi tuld ei avatud (Bumiller 2001, Shane ja Kirkpatrick 2011 Barany 2011:28 kaudu), sõjavägi joondus varsti protesteerijatega ning Mubarak sunniti tagasi astuma (Barany 2011:28).

Tuneesia oli Ben Ali valitsusajal politseiriik (Ibid.:27). Siseministeeriumi haldusalasse kuuluvad sisejulgeolekuorganisatsioonid olid poliitiliselt palju mõjuvõimsamad ja külluslikumalt rahastatud kui väike, 35 000-meheline sõjavägi (Ibid.:27; Entelis 2005 Schraeder ja Redissi 2011:6 kaudu). Nii Ben Ali kui Bourguiba hoidsid armeed tahtlikult poliitikast eemal; Tuneesia sõjaväelased pole kunagi üritanud riigipööret, rääkinud kaasa poliitilistes küsimustes ega domineerinud riigi majandust (Barany 2011:27).

Vaatamata tagasihoidlikule eelarvele on Tuneesia armee üks araabia maailma professionaalsemaid – osalt tänu sellele, et sõjavägi pole olnud hõivatud poliitika (Ibid.:27) ega siseopositsiooni represseerimisega (Stepan ja Linz 2013:29). Professionaalsust tugevdab asjaolu, et sõjavägi teeb Vahemere lääneosa turvalisuse tagamisel tihedat koostööd Euroopa riikidega ja USA-ga (Murphy 2011:301). Lisaks saatis Ben Ali paljud ohvitserid USA-sse täiendusõppustele, kus nad tutvusid muuhulgas sõjaväe ja ühiskonna suhete printsiipidega demokraatliku riigikorra kontekstis (Barany 2011:27).

Murphy (2011:302) hinnangul jõudis sõjavägi rahutuste puhkemisel järeldusele, et president ja tema lähikondlased olid ise peamised riigi arengu tõkestajad. Võttes arvesse sõjaväe suhteliselt väheprivilegeeritud staatust ning ohvitseride põlgust Ben Ali siseringi korrumppeerituse vastu, polnud sõjaväel erilist huvi ega mõjuvat põhjust kaasmaalasi rünnata ning režiimi sälimist tagada (Barany 2011:27).

Egiptuse sõjavägi on suurem ja privilegeeritum kui Tuneesia armee, lisaks kuulus sõjavägi režiimi valitsuskoalitsiooni. Alates 1952. aasta riigipöördest kuni revolutsioonini olid kõik Egiptuse presidendid pärit sõjaväest (Pillar 2011:12) ning kuigi 1970. aastatel hakkas Siseministeriumi juhitud julgeolekuaparaat laienema, jäi armee Mubarakiga jaoks oluliseks toetusbaasiks (Harb 2003 Barany 2011:28 kaudu). Sõjavägi on tihedalt seotud ka Egiptuse majandusega – tegevusalad varieeruvad lahinguväe tootmisest turismini – ning sõjaväelased saavad sellest seotusest otsest tulu kõrgete palkade ja muude hüvede näol. Veel saab Egiptuse armee igal aastal USA-lt rohket rahalist abi (Barany 2011:28). Miks otsustas sõjavägi revolutsiooni toetada?

Esiteks on Egiptuse sõjaväe kõrge staatus araabia kevade eel osaliselt muutunud ning tegelikkus oli arvatust proosalisem. Sõjaväe poliitiline mõju oli poliitikas palju väiksem kui valitseval parteil või julgeolekuaparaadil ning ka ohvitseride sotsiaalne positsioon kaotas nende kahe grupiga võrreldes väärtust. (Kandil 2011:30) Ohvitserid polnud väga rikkad: summad, mida sai sõjaväes teenida, olid palju väiksemad sellest, mida oli võimalik koguda RDP poliitiku või politsei kõrge ametiisikuna (Ibid.:31). Revolutsiooni eel tajus sõjavägi end Egiptuse kolmeosalise valitsuskoalitsiooni kõige vähem privilegeeritud liikmena (Kandil 2012:212).

Teiseks soovis sõjavägi ennetada Gamal Mubarakiga presidentuuri. Riigi viimased neli presidenti olid sõjaväelased, kuid Gamal oli valitseva partei poliitik – sõjavägi ei vaadanud hästi RDP tähtsuse tõusule ning armee kui poliitilise autoriteedi langusele (Masoud 2011:23-24). Veel oli teada, et Gamal oleks üritanud läbi suruda sõjaväe ulatuslikke majandusvaldusi ohustavaid reforme (Stepan ja Linz 2013:28).

Kolmandaks oli Hosni Mubarakiga sõjaväeline taust vähetähtis. Presidendiks saades võttis Mubarak, nagu teised sõjaväelastest presidendid enne teda, ametivormi seljast ning valitses kui tsiviilisik. Egiptuse armee ja riigivalitsemisega tegelevad sõjaväelased olid täiesti eraldi institutsioonid. Kui kindralid mõistsid, et Mubarakiga jätkamine on nende jaoks pigem ohtlik, saatsid nad ta kõhklemata siseeksiili. (Pillar 2011:12)

Neljandaks koosneb Egiptuse armee kutsealustest ning suur hulk rahvast on ise sõjaväes teeninud või omab sellega mingit isiklikku suhet (Egypt's Moment 2011 Spindel 2011:3 kaudu). Sõjaväel on nii palju sidemeid laiemaga ühiskonnaga, et isegi kui kindralid oleksid nõustunud rahva suunas tule avama, siis sõdurid oleksid sellest käsust ilmselt keeldunud (Barany 2011:28-29).

3. Tuneesia ja Egiptuse sündmused siirdeuuringute valguses²

3.1. Majanduskriis

Tuneesia ja Egiptuse juhud kinnitavad Gilli stsenaariumi, kus majanduskriisi põhjustavad siseriiklikud protsessid, kuid murdepunktini jõutakse ebasoodsate rahvusvaheliste tingimuste tõttu. Paljud niigi probleemsed aspektid (tööpuudus, ebavõrdsus, inflatsioon) riikide majandustes võimendusid ülemaailmse finantskriisi tagajärjel. Peale vaatlusaluste majanduste aeglustumise muutus olukord halvemaks ka välisriikides, kus paljud Egiptuse ja Tuneesia emigrandid töötasid. Seetõttu vähenes koju saadetava raha hulk ning suurenes siseriiklik vaesus. 2008. aastal vähenesid otsesed välisinvesteeringud, mis olid seni majanduskasvu vedanud. 2010. aasta teisel poolel lisandus kõigele toiduainete kiire hinnatõus. Uurin esimeses peatükis välja toodud viie mehhanismi, mis kirjeldavad, miks majanduskriis võib režiimi jaoks probleemseks osutuda (vt lk 6-7), paikapidavust Tuneesia ja Egiptuse puhul.

(1) 2008. aastal alanud finantskriis ei pannud režiimi majandusalast kompetentsi küsimärgi alla. Majanduslikud probleemid olid vindunud pikalt enne kriisi, õigus valitseda oli kahtluse alla seatud tunduvalt varem. Probleemi ei valmistanud niivõrd majandusnäitajad kui rikkuse ebavõrdne jaotus ja korrupsioon. Elanikud olid end poliitiliselt organiseerinud juba aastakümneid, kuid riikide hiiglaslikud julgeolekuaparaadid said opositsiooni represseerimisega üsna edukalt hakkama.

(2) Teadaolevalt ei tekkinud kummagi riigi poliitilises eliidis enne rahutuste puhkemist lõhesid. Pikaajalised majandusraskused ja süvenev ebavõrdsus režiimi pealnäha ei morjendanud ning ka 2008. aasta majanduskriisi järel tõsiseid vastuolusid ei ilmnenu.

(3) Neoliberaalsete reformide tagajärjel võib rääkida kiilust erasektori ning režiimi ja režiimile lähedal asuva äriktori (Egiptuses režiimi eliiti imendunud äriemeeste ning Tuneesias presidendi ettevõtluses tegutseva laiendatud perekonna) vahel. See oli tõepoolest probleemne, kuna erasektor, millele toetuti, muutus liiga ahtaks.

(4) 1952. aastal sõlmisid egiptlased valitsejatega nii-öelda sotsiaalse lepingu, kus nad vahetasid oma poliitilised õigused ja vabadused majanduslike hüvede vastu (Kandil 2012:210), kuid see leping rikuti juba 1980. ja 1990. aastatel (Dahi 2012:52). Samuti loodeti Tuneesias pärast 1987. aasta riigipööret, et Ben Ali ja tema reformid

---

² Selles peatükis viitan vaid fakte, mõtteid ja seisukohti, mis pole eelpool juba välja toodud. Seisukohad, mis eelmistes peatükkides ei esine, kuid pole viidatud, kuuluvad mulle.

toovad heaolu. 1990. aastatel elanike elujärg paraneski, kuid 2000. aastatel niivõrd enam mitte.

Režiimide legitiimsus vähenes lisaks lihtrahva kehvale majanduslikule olukorrale ka seetõttu, et elanike vaesus oli teravas kontrastis Tuneesia ja Egiptuse eliitide rikkusega. Teti ja Gervasio (2011:323) toovad näite, et kuigi 40% egiptlaste sissetulek oli vähem kui kaks USA dollarit päevas, maksis Kairo peenemas linnaosas tass *cappucinot* rohkem kui kaks korda enam. Tuneesias põhjustasid laiaulatuslikku pahameelt USA Tuneesia suursaadiku Robert F. Godeci kirjutatud ning 2010. aasta novembris avalikkusesse lekkinud dokumendid, mis kirjeldavad põhjalikud Ben Ali siseringi korrumppeeritust (Schraeder ja Redissi 2011:14).

(5) Režiimide poliitiliste eliitide sees kõhklusi oma valitsemise õiguspärasuse üle pealtnäha ei tekkinud. Majandusprobleemidele vaatamata jätkati mõlemas riigis neoliberaalsel kursil, millele lisandus korrupsioon. Küll tekkisid kahtlused riikide sõjavägede juhtkondadel rahutuste puhkemisel, kuid need polnud otseselt seotud majanduskriisiga ning nii Tuneesia kui Egiptuse armee otsustasid režiime mitte toetada alles pärast laiaulatuslike protestide algust.

3.2. Poliitiline mobilisatsioon

Tuneesias ja Egiptuses olid olemas pseudodemokraatlikud institutsioonid, mis elanikke kaasasid. Valimised toimusid regulaarselt. Lubatud oli formaalne opositsioon, kuid sisuline opositsioon oli keelatud (Suto 2012:3). Opositsiooni parlamendisaadikud moodustasid niinimetatud lojaalse opositsiooni. Tegelik opositsioon ja mittenõustumise ilmingud suruti hiiglaslike sisejulgeolekuorganite poolt maha.

Kuna Gill kirjeldab peamiselt 20. sajandi teises pooles demokratiseerunud Lõuna-Ameerika ja Lõuna-Euroopa riikide autoritaarsete režiimide lagunemisi, paneb ta suurt rõhku industrialiseerimisega kaasnevatele sotsiaalmajanduslikele muutustele. Egiptuse ja Tuneesia režiimide kokkuvarisemise puhul pole industrialiseerimisele keskenduda kohane. Neis riikides toimusid ulatuslikud muutused, kuid seda majanduste välismaailmale avamise ja neoliberaalsete reformide tõttu.

Ärieliidi toetuse kadumine ning selle tagajärjel režiimi peamise sotsiaalse toetusbaasi haihtumine ühtaegu toimus ja ei toimunud. Režiimidele väga lähedal seisvate ettevõtjate side valitseva eliidiga tugevnes. Egiptuses kuulusid ärimehed valitsuskoalitsiooni ning löid aktiivselt poliitikas kaasa, Tuneesia ärieliit oli presidendiga seotud sugulussidemete kaudu. Otsustavaks sai, et mainitud toetusbaas oli

liiga kitsas. Suurem osa äri sektorist (ja elanikkonnast laiemalt) võõrdus neoliberaalsete reformide ja korrupsiooni koosmõjul režiimist.

Streigid ja massimeeleavaldused olid toimunud kaua enne araabia kevadet. Opositsioon oli ka organiseerunud, kuid repressioonidega ohjeldatud. 2010. aasta lõpuks ja 2011. aasta alguseks oli pahameel nii laiaulatuslik ja poliitiline mobilisatsioon peaaegu kogu ühiskonda hõlmav, et politseist ja teistest tsiviiljulgeolekuorganitest ei piisanud selle maha surumiseks – kaalukeeleks sai sõjavägi.

3.3. Rahvusvaheline surve

Tuneesia ja Egiptuse autoritaarsed režiimid ei lagunenud tänu rahvusvahelisele survele, vaid vaatamata sellele. Lääs toetas diktatuure aastakümneid geopoliitilistel ja majanduslikel põhjustel. Esimeses peatükis kirjeldatud esimese rahvusvahelise surve tüübi ilmingutes omab seetõttu olulist tähtsust vaid nakatumine – ning sedagi vaid Egiptuse puhul. Teise surve liigi ehk rahvusvahelisest poliitökonomilisest struktuurist lähtuva mõju osas on olukord huvitavam. Vaatlen selle kolme – majanduslikku, poliitilist ja ideoloogilist – aspekti.

Mida tihedamalt on riik seotud rahvusvahelise majandussüsteemiga, seda vastuvõtlikum on riigi majandus välistele mõjutustele. 2008. aastal langesid seni Egiptuse majanduskasvu vedanud välisinvesteeringud ning majanduskasv aeglustus. Sama juhtus Tuneesias, kuid seos pole sama selge (joonis 2). Tuneesia ja Egiptus olid väga tundlikud 2008. ja 2010. aastal toimunud toiduainete hinnatõusule, kuna mõlema riigi toiduga varustatus sõltub suuresti impordist (Alam 2011).

Lääne poolt toetatud ja rahvusvaheliste organisatsioonide poolt nõutud neoliberaalsete reformide rakendamine ning selle poliitika genereeritud kasumi ülekaalukas jaotumine režiimi eliitide ja lääne suurfirmade vahel (Kandil 2011:37) kinnitab Gilli tähelepanekuid majanduskeskuste ja perifeeriade vaheliste suhete ebavõrdsusest. Siinkohal on sümboolne, et 25. jaanuari protestid algasid vaevalt kaks päeva pärast seda, kui IMF soovitas Egiptusel läbi viia järjekordse põhitarbekaupade subsidiiumide kärpe (Teti ja Gervasio 2011:322).

Geopoliitiliselt oli Mubaraki ja Ben Ali režiimide püsimine selgelt USA huvides, kuna nii tagati piirkonna stabiilsus ning ennetati radikaalse islami levikut (Sarquis 2012:885). Pärast 11. septembri terrorirünnakuid kasutasid mitmed araabia režiimid võimalust sildistada enda sisepoliitiline opositsioon USA vaenlaseks ning õigustada nii

oma vastaste repressioonidele. See ühtaegu pikendas režiimide eluiga kui võõrandas rahvast režiimist. (Dahi 2012:47)

Ben Ali kasutas demokraatlikku ideoloogiat režiimi legitimeerimiseks kogu oma valitsusaja vältel ning pälvis selle eest ka rahvusvahelist heakskiitu. Egiptust ei survestatud niivõrd demokratiseeruma, sest mängus olid Euroopa ja (eeskätt) USA majanduslikud huvid. Ühtlasi said pärast 2001. aastat paljud Lähis-Ida ja Põhja-Aafrika diktatuurid end legitimeerida terrorismivastase sõja raames poliitilise stabiilsuse hüvedest ning radikaalse islami pahedest rääkides (Dahi 2012:47).

3.4. Režiimi killustatus

Nagu režiimi kokkuvarisemisele kohane, ilmnes killustatus ka Tuneesia ja Egiptuse juhtudel: sõjavägede juhtkonnad otsustasid režiimide asemel toetada revolutsioone. Tuleb märkida, et killustumine toimus alles pärast rahutuste algust – araabia kevade eel oli režiimid suhteliselt ühtsed. Võrdlen Gilli pakutud nelja killustatuse allikat – institutsionaalset ülesehitust, režiimi eesmärki, poliitilisi lahkarvamusi ja ellujäämisstrateegiat – Tuneesia ja Egiptuse oludega.

Tuneesias polnud olulisi režiimisisesi institutsionaalseid erinevusi. Ben Ali isiklik kontroll riigi üle oli muljetavaldav. Valitsuspartei hoolikalt valitud tehnokraadid tegelesid riigiasjadega, presidendi sisering kontrollis majandust ning politsei repressioonis teisitimõtlejaid. Kõiki grupe ühendasid kas sugulussidemed ja/või huvi majandusliku heaolu ning oma mõjuvõimu säilitamise vastu. Sõjavägi oli režiimist suhteliselt eraldatud institutsioon ning ei sekkunud poliitikasse.

Egiptuse valitsuskoalitsioon oli kolmeosaline: valitsev eliit, sõjavägi ja sisejulgeolekustruktuurid. Valitsev eliit jagunes omakorda „uueks“ ja „vanaks“ fraktsiooniks. Kõiki vastuolusid – sõjavägi *versus* poliitikud ja politsei, valitsuspartei uued *versus* vanad poliitikud, rõhutas Gamal Mubarak planeeritav siirdumine presidenditoolile. Sõjavägi nägi end koalitsiooni kõige vähem privilegeeritud liikmena.

Tuneesia ja Egiptuse autoritaarsetel diktatuuridel polnud tähtaega, demokratiseerumine polnud kummagi režiimi kavatsus. Kuigi Ben Ali režiim võis reetoorikas teistsuguse mulje jätta, polnud järkjärguline siire demokraatia suunas kunagi soovitud (Erdle 2010 Haugbolle 2012:249 kaudu) ning ainus võimalik tee demokraatliku siirdeni oligi režiimi täielik kukutamine (Valbjorn 2012 Haugbolle 2012:249 kaudu).

Poliitiliste tegevuskavade osas Tuneesias olulisi erimeelsusi ei tekkinud; valitsus koosnes apoliitilistest tehnokraatidest (TuniLeaks 2010) ja presidendi haare valitsuspartei poliitikute üle oli tugev. Egiptuse poliitikas tekkis konflikt neoliberaalsete intellektuaalide ja ärimeeste ning majandusreformide suhtes skeptiliste poliitikute vahel (Dahi 2012:51-52), kuid väidetavalt polnud see lõhe revolutsiooni seisukohalt oluline (Kandil 2012:31). Kumbagi gruppi ühendas materiaalne kasu, mida režiimi eliiti kuulumine andis.

Tuneesias polnud karmikäeliste ja mõõdukate režiimi esindajate olemasolu märgata. Kui Tuneesia sõjavägi leidis, et režiim ise on suurim riigi arengu takistaja (Murphy 2011:302), tegi see režiimile lõpu. Tegemist polnud ellujäämisstrateegiaga. Egiptuses võis Mubaraki lahkuma sundimine olla parim strateegia võimu juurde jäämiseks ehk armee näol oleks siirdekirjanduse terminites tegu mõõdukate või reformijatega. Plattner (2011:8) osutab asjaolule, et mõned analüütikud eitavad, et 2011. aasta alguses revolutsioon üldse toimus, sest sõjavägi jäi ka pärast seda liigselt sündmuste käiku kontrollima.

Autoritaarsetel režiimidel on killustatusega raske toime tulla, kuna neil pole üldiselt mehhanisme, mille abil saab konflikte lahendada. Tuneesias ja Egiptuses olid sellised institutsioonid olemas: valitsev partei, valimised, parlament. Ilma nende mehhanismideta oleksid režiimid tõenäoliselt varem kokku varisenud. Ühtsuse ideoloogiast tulenevat legitiimsusprobleemi samuti ei kerkinud, kuna režiimid ei väitnudki end monoliitsed olevat. Eriti käib see Tuneesia kohta, kus pluralismist rääkimine oli Ben Ali jaoks vahend oma legitiimsuse suurendamiseks.

Kõikuma ei lõõnud ka poliitiliste eliitide usk enda õigusesse valitseda. Arvestades mõlema riigi korrumppeeritust, on raske öelda, kas see küsimus režiimile üldse oluline oli. Tuneesia armee otsustas lõpuks, et režiim ei peaks jätkama. Tundub, et selles otsuses lähtuti riigi ning mitte sõjaväe heaolust. Sama ei saa öelda Egiptuse kohta, kus Mubaraki siseeksiili sundimise tagamaaks oli väidetavalt armee kui institutsiooni huvide kaitsmine.

3.5. Režiimi lagunemise dünaamika

Tuneesia ja Egiptuse režiimide kokkuvarisemine ei saanud alguse režiimisisesest killustatusest. Lõhed tekkisid alles pärast rahutuste puhkemist, mis olid nii ulatuslikud, et isegi riikide ebatavaliselt suured sisejulgeolekuorganid ei suutnud neile lõppu panna ning sekkuma pidi sõjavägi. Killustatuse ilmnemine oli protsessi kõige viimane etapp.

See on vastuolus O'Donnelli ja Schmitteri (1991:19) teesiga, et igale siirdele eelneb lõhe valitsevas eliidis. Gill režiimi killustatuse eelnemist ei eelda ning näeb seda ühena neljast režiimi lagunemise tunnusest.

Rahvusvaheline surve oli Tuneesia ja Egiptuse juhtudel teisene (kuid siiski oluline) faktor. Kolme ülejäänud elemendi ajalise järgnevuse määramine on keeruline, kuna nii majandusraskused kui poliitiline mobilisatsioon ulatuvad kümnendite taha. Võttes alguspunktiks 2008. aastal alanud kriisi, võib tunnused järjestada nii: majanduskriis, poliitiline mobilisatsioon, režiimi killustatus. Elementide struktuuraset vahekorda võib kirjeldada järgnevalt. Neoliberaalsed reformidid ühes korruptsiooniga põhjustasid elanikkonna vaesumise ja rikkuse koondumise vähete kätte (majanduskriis), mis võõrandas peaaegu kogu ühiskonna (poliitiline mobilisatsioon) ning kutsus lõpuks esile režiimisise lõhe (sõjaväed joondusid protesteerijatega).

Gilli ülevaade käsitles peamiselt 20. sajandi teises pooles demokratiseerunud Lõuna-Euroopa ja Lõuna-Ameerika riike. Paljud eeldused, mida Gill autoritaarsete režiimide kohta teeb, Ben Ali ja Mubarak režiimide puhul ei kehtinud. Tuneesia ja Egiptuse diktatuurides puudusid mitmed nõrkused, mis 20. sajandi teises pooles kokku varisenud režiimidele iseloomulikud olid. Režiimid omasid mehhanisme konfliktide lahendamiseks, sealhulgas sai parlamentides poliitiliste tegevuskavade üle arutada. Legitiimsus ei tulenenud ühtsusest – režiimide pluralismi üritati rõhutada, mitte eitada.

Need diktatuuride kestlikkust soodustavad tunnused olidki osaliselt vastutavad selle eest, et araabia kevad tuli teadlastele ja poliitikutele nii suure üllatusena (Masoud 2011:21). 1980. ja 1990. aastatel teadusmaastikul domineerinud siirdeuuringutele, mis pidasid demokratiseerumist vältimatuks, vastandus 2000. aastatel autoritarismi püsivuse (*authoritarian resilience*) paradigma. Autoritarismi püsivuse teoreetikud väitsid, et autoritaarsetes (araabia) riikides toimuvat saab paremini seletada uurides, kuidas autoritaarsed režiimid enda olemasolu säilitavad ning millised on mehhanismid, mille abil nad seda teevad. (Cavatorta ja Pace 2012:127) Araabia režiimid siiski lagunesid, kuid sündmused ei kulgenud täpselt siirdeuuringute pakutud trajektoori mööda.

Gilli teooriale tuginedes tundub, et revolutsioon oleks pidanud alguse saama Egiptusest ning levima seejärel Tuneesiasse. Egiptuses oli režiimi killustatus ilmsem ning lisaks poliitilise eliidi sisesele lõhele oli oma mõjuvõimu kaotamas riigi sõjavägi. Pealegi oli päevakorral järgmise presidendi isiku küsimus. Tegelikuses oli see kõik teisejärguline. Režiimide kokkuvarisemise määras mobilisatsioon, mis oli eliidi ühiskonnast isoleerumise, üha kasvava ebavõrdsuse ja režiimi repressioonide tagajärg.

Kokkuvõte

Käesoleva töö eesmärk on võrrelda autoritaarsete režiimide lagunemist araabia kevade eel: vaadelda Tuneesia ja Egiptuse revolutsioonide tagamaid ning kõrvutada riikides toimunu siirdekirjandusega. Teoreetilise raamistikuna kasutasin Graeme Gilli autoritaarsete režiimide lagunemise ülevaatlikku analüüsi. Gill osutab neljale tunnusele – majanduskriisile, poliitilisele mobilisatsioonile, rahvusvahelisele survele, režiimi killustatusele –, mis režiimide kokkuvarisemisele tavaliselt omased on, ning analüüsib nende omavahelist dünaamikat.

Tuneesia ja Egiptus jagasid araabia kevade eel mitmeid sarnasusi. Mõlemas riigis olid toimunud neoliberaalsed majandusreformid, mis olid ühes korruptsiooniga põhjustanud ebavõrdsuse ja vaesuse kasvu. Mõlemad riigid lubasid formaalset, kuid mitte sisulist opositsiooni. Nii Tuneesia kui Egiptuse politseiaparaadid, mis represserisid opositsiooni ja nii ühtaegu lammatasid kui toitsid rahva pahameelt, olid suured, hirmuäratavad ning kindlalt režiimis haardes. Lääs toetas mõlemat režiimi erinevatel majanduslikel ja geopoliitilistel põhjustel.

Ben Ali ja Mubarak režiimidel oli ka erinevusi. Egiptuses kuulus sõjavägi valitsuskoalitsiooni, Tuneesias oli see režiimist täiesti eraldiseisev apoliitiline institutsioon. Erinevalt Tuneesiast oli Egiptuse valitsusparteis märgata vastuolu edasisi liberaliseerivaid majandusreforme toetavate ning neile oponentivate poliitikute vahel. Rahvusvaheline kontekst oli Egiptuses oluline nakatumise efekti kaudu.

Mubarak ja Ben Ali režiimide lagunemine haakub Gilli käsitlesega osaliselt. Kõik neli tunnust ilmnasid ning nende omavaheline dünaamika sarnanes Gilli väljapakutule. Suurim erinevus teooria ja tegelikkuse vahel puudutab režiimi killustatust – selle olulisus oli Tuneesias ja Egiptuses palju tagasihoidlikum Gilli eeldatust. Režiimide kokkuvarisemise tähtsaim tegur oli poliitiline mobilisatsioon, mis oli kannustatud riikides toimunud sotsiaalmajanduslikest muutustest. Protestid olid nii ulatuslikud, et isegi hiiglaslikud julgeolekuaparaadid ei suutnud neile lõppu teha.

Tuneesia ja Egiptus olid majanduslikult avatud, kuid poliitiliselt suletud riigid. Režiimide lagunemise isepärane kulg ning Gilli käsitlesest irdumine tuleneb vähemalt osaliselt sellest asjaolust. Teooria ja tegelikkuse lahknevus Ben Ali ja Mubarak režiimide kokkuvarisemisel pole piisavalt suur, et siirdeuuringud nende sündmuste seletamise tarvis kasutuks lugeda. Küll oleks vaja teha teoriasse täiendusi, et paremini mõista neoliberaalsete majandusreformide osa autoritaarsete režiimide lagunemisel.

Kasutatud kirjandus

Ahmed, Masood (2010) „Trade Competitiveness and Growth MENA,“ *The Arab World Competitiveness Review*, <http://www.imf.org/external/np/vc/2010/103010.htm> (külastatud 17.05.2013).

Alam, Anwar (2011) „Islam, Bread Riots and Democratic Reforms in North Africa,“ *Islam and Muslim Societies* 4 (1), http://www.muslimsocieties.org/Vol_4_No_1_Islam_Bread_Riots_and_Democratic_Reforms.html (külastatud 18.05.2013).

Angrist, Michelle Penner (1999) „Parties, Parliament and Political Dissent in Tunisia,“ *The Journal of North African Studies* 4 (4), 89-104.

Arieff, Alexis (2011) „Political Transition in Tunisia,“ Congressional Research Service, <http://fpc.state.gov/documents/organization/156511.pdf> (külastatud 16.05.2013).

Barany, Zoltan (2011) „The Role of the Military,“ *Journal of Democracy* 22 (4), 24-35.

Cavatorta, Francesco ja Haugbolle, Rikke Hostrup (2012) „The End of Authoritarian Rule and the Mythology of Tunisia under Ben Ali,“ *Mediterranean Politics* 17 (2), 179-195.

Chomiak, Laryssa (2011) „The Making of a Revolution in Tunisia,“ *Middle East Law and Governance* 3, 68-83.

Dahi, Omar S. (2012) „The Political Economy of the Egyptian and Arab Revolt,“ *IDS Bulletin* 43 (1), 47-53.

Gill, Graeme J. (2000) *The Dynamics of Democratization: Elites, Civil Society and the Transition Process*, Basingstoke; New York: Macmillan Press.

Haugbolle, Rikke Hostrup (2012) „Ben Ali's „New Tunisia“ (1987-2009). A Case Study of Authoritarian Modernization in the Arab World,“ *Mediterranean Politics* 17 (2), 249-251.

- Hounshell, Blake (2011) „Mr. Oui Oui takes charge,“ *Passport*,
http://blog.foreignpolicy.com/posts/2011/01/14/mr_oui_oui_takes_charge?wp_login_re_direct=0 (külastatud 16.05.2013).
- Huntington, Samuel P. (1991) „Democracy’s Third Wave,“ *Journal of Democracy* 2 (2), 12-34.
- Kandil, Hazem (2011) „Revolt in Egypt,“ *New Left Review* 68, 17-55.
- Kandil, Hazem (2012) „Why did the Egyptian Middle Class March to Tahrir Square?,“ *Mediterranean Politics* 17 (2), 197-215.
- Linz, Juan Jose ja Stepan, Alfred (1996) *Problems of Democratic Transition and Consolidation: Southern Europe, South America, and Post-Communist Europe*, Baltimore; London: John Hopkins University Press.
- Lust, Ellen (2009) „Competitive Clientilism in the Middle East,“ *Journal of Democracy* 20 (3), 122-135.
- Masoud, Tarek (2011) „The Road to (and From) Liberation Square,“ *Journal of Democracy* 22 (3), 20-34.
- Murphy, Emma C. (2011) „The Tunisian Uprising and the Precarious Path to Democracy,“ *Mediterranean Politics* 16 (2), 299-305.
- O’Donnell, Guillermo ja Schmitter, Philippe C. (1991) *Transitions from Authoritarian Rule: Tentative Conclusions about Uncertain Democracies*, Baltimore; London: John Hopkins University Press.
- OECD/AfDB (2002), African Economic Outlook: Egypt,
<http://www.oecd.org/countries/mozambique/1824627.pdf> (külastatud 7.05.2013)
- OECD/AfDB (2003), African Economic Outlook: Tunisia,
<http://www.oecd.org/countries/tunisia/2497628.pdf> (külastatud 7.05.2013)
- Pace, Michelle ja Cavatorta, Francesco (2012) „The Arab Uprisings in Theoretical Perspective – An Introduction,“ *Mediterranean Politics* 17 (2), 125-138.

- Pillar, Paul R. (2011) „Alienation and Rebellion in the Arab World,“ *Mediterranean Quarterly* 22 (4), 8-19.
- Plattner, Marc F. (2011) „The Global Context,“ *Journal of Democracy* 22 (4), 5-12.
- Pridham, Geoffrey (2000) *The Dynamics of Democratization: a Comparative Approach*, London; New York: Continuum.
- Sarquis, David J. (2012) „Democratization after the Arab Spring: The Case of Egypt’s Political Transition,“ *Politics & Policy* 40 (5), 871-903.
- Schraeder, Peter J. ja Redissi, Hamad (2011) „Ben Ali’s Fall,“ *Journal of Democracy* 22 (3), 5-19.
- Sharp, Jeremy M. (2013) „Egypt: Background and U.S. Relations,“ Congressional Research Service, <http://www.fas.org/sgp/crs/mideast/RL33003.pdf> (külastatud 18.05.2013).
- Spindel, Chad (2011) „The People Want to Topple the Regime: Exploring the Arab Spring in Egypt, Syria, and Jordan,“ Sage Open.
- Stepan, Alfred ja Linz, Juan J. (2013) „Democratization Theory and the „Arab Spring,“ *Journal of Democracy* 24 (2), 15-30.
- Suto, Ryan (2012) „Transitions in Tunisia and Egypt – What does the Future Hold?,“ http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2201356 (külastatud 17.05.2013)
- Teti, Andrea ja Gervasio, Gennaro (2011) „The Unbearable Lightness of Authoritarianism: Lessons from the Arab Uprisings,“ *Mediterranean Politics* 16 (2), 321-327.
- TuniLeaks (2010) „Ben Ali’s January 14 cabinet shuffle is a nod to the U.S., but not a strategic reversal,“ <https://tunileaks.appspot.com/?p=11002> (külastatud 17.05.2013)

Summary

The Breakdown of Authoritarian Regimes: Comparing Tunisia and Egypt

The Arab Spring took everyone by surprise. The authoritarian regimes of the region seemed stable as ever, with Tunisia looking particularly solid. Yet, revolutions happened and dictatorships fell. The protests started in December 2010 in Tunisia and quickly spread to other states. By mid-January 2011, Zine El Abidine Ben Ali, Tunisia's president of 23 years, had been ousted. Hosni Mubarak of Egypt followed less than a month later. Why did these two seemingly persistent regimes break down?

To seek an explanation and an understanding of these events, this thesis turns to transition literature. Namely, it uses Grame Gill's (2000) *The Dynamic's of Democratization: Elites, Civil Society and the Transition Process* – a concise overview of the ample literature discussing democratization. The thesis focuses solely on the events preceding the revolutions and does not intend to go further. Therefore, it uses the concept of regime breakdown – the first stage of democratization and a necessary condition for democratic transition and consolidation.

Gill separates four factors present in most cases of regime breakdown – economic crisis, political mobilization, international pressure, regime disunity – and discusses the dynamics of these elements interacting. Economic crisis is usually characterized by slowing economic activity, high levels of unemployment and inflation, and contraction of the business sector. Political mobilization is mobilization independent of the regime turned mobilization with clear political demands and organization. International pressure can be directly exerted by outside agents, or it can stem from the structure of the international political economy. International factors are usually of secondary importance. Regime disunity can originate from regime structure, regime aims, policy difference and/or survival strategy. Regime disunity can have implications for the regime's legitimacy both in the eyes of the public and amongst the rulers themselves.

The cases of Tunisia and Egypt shared many similarities. Economic crisis was evident through slowing rates of economic growth, high levels of unemployment and considerable inflation. Many problems already present in the countries' economies were accentuated by the financial crisis of 2008. Political mobilization had been brewing long but it was repressed by the regimes' huge and brutal internal security forces. The international context (aside from the economic crisis) was rather supporting the

regimes' resilience than working against it. Until the very eve of the revolutions, there was no sign of grave regime disunity.

There were also some dissimilarities. The role of the military was considerably different. In Tunisia, it was an apolitical body focused on border defense. In Egypt, the military was part of the ruling coalition and owned large commercial and industrial holdings. Also, unlike Tunisia, Egypt manifested some regime disunity. There was policy difference over the furthering of economic reforms. In addition, the military felt its influence declining compared to the security apparatus and the ruling party. Furthermore, these divisions were emphasized by the question of presidential succession.

By 2010, both Egypt and Tunisia had gone through decades of neoliberal economic reforms: privatization, deregulation and cutting of subsidies. Inequality had skyrocketed and corruption was rampant, arbitrary violence was becoming a daily occurrence. Poverty and brutality had effectively alienated the people and isolated the regimes. In the end, the discontent had become so acute and widespread that even the abnormally large police apparatuses could not contain the mobilization arising from it. The military was called in and asked to shoot at protestors. In both cases, albeit for different reasons, the top brass declined and the fate of the revolutions was decided.

Gill's interpretation of regime breakdown explains these two cases fairly well. The four factors are indeed present and acting in a dynamic roughly predicted by Gill. Economic problems (financial crisis of 2008) caused political dissatisfaction (Arab Spring demonstrations) caused regime disunity (militaries siding with protesters). However, if we widen the time frame, it is hard to say whether economic crisis or political mobilization came first. International pressure was a secondary factor nevertheless.

Still, the unintended effects of neoliberal reforms on society and on the regime's long term prospect of survival should be taken into account. Gill's overview is based on transition literature discussing primarily the regime breakdowns of the second half of the 20th century. In most of those instances, the major socio-economic change the countries were going through was industrialisation. In the 21st century, this is no longer so. Now, in many authoritarian regimes across the world, the major change is economic liberalization. Democratization theory should try to accommodate this new aspect.